

Стократ

Автор:

Марина Дяченко

Стократ

Марина и Сергей Дяченко

Світ – це пасма крижаних гір на півночі та жовті пустелі на півдні, страшні ліси на сході та чудовиська глибоко в землі. Світ – це ім'я дівчини, від якої залежить – буде існувати світ чи ні. А Стократ – це людина з мечем, яка йде своїм шляхом, допомагає людям, якщо це потрібно, але ніде не затримується. Чого він хоче, за що б'ється з ворогами? Іноді Стократ і сам не може відповісти на ці запитання. Але, так чи інакше, він має врятувати Світ... і світ...

Марина та Сергій Дяченки

Стократ

I

...Я розповім тобі, як було створено наш Населений Світ, Вень-Те, що мовою зірок означає «Мерехтливий». Спочатку була пустеля без води, без снігу й туману, без тварин і людей. Тільки каміння та й годі. А над камінням були зірки. Одна з них народила іскру. Маленька іскра полетіла вниз і впала на каміння, а у неї всередині, у міцній оболонці, немов ядро в горісі, спав наш Творець. Коли зірка впала на каміння, Він прокинувся від удару. І, прокидаючись, Він створив наш світ, не поступово, а одразу, цілком. Він створив пасма крижаних гір на півночі та жовті пустелі на півдні, страшні ліси на сході та чудовиськ глибоко в землі. Він створив добрих людей і злих, магію, щоб творити чудеса, і магів, щоб володіти

нею. Та найголовніше – він створив тисячоліття нашої історії, і все, що є тепер, було завжди. Ліси стояли, і чудовиська ховалися в норах задовго до того, як зірка народила іскру, і наш Творець у шкаралупі впав на каміння...

Ти можеш у це повірити?

Частина перша

Розділ перший

Світ

Вони зайшли й спинилися, ніби збилися з дороги. У таверні було темно й душно, подекуди на столах чаділи масні свічки, і легко можна було переплутати відвідувача з тінню. Або тінь, що розсілася в далекому кутку, – з відвідувачем.

Незнайомців помітив багато хто, але ніхто не здивувався. Після того, як на півночі раптом розлилася Світла, зносячи мости й переправи, виганяючи людей з халуп і з гарних будинків, до волоцюг усіх станів у цих місцях звикли. Прибулі, коли їх розпитували, говорили одне й те саме: річка ще ніколи не чинила з людьми так, як дозволила собі цього року, без усяких причин і прикмет.

А тепер прийшли ці двоє; служниця за шинквасом підняла брову. Стократ, що сидів, як завжди, обличчям до дверей зліва од входу, підняв очі від кухля з кепським пивом.

– Тільки не тут, – сказала дівчина.

Ніхто, крім її супутника, не чув цих слів, але Стократ умів читати по губах.

– Тільки не тут, – повторила дівчина. – Краще вже в лісі.

Каптур приховував верхню частину її обличчя, губи ворушилися ледь-ледь, крила тонкого носа роздimalися. Стократ уявив, як з-під каптура вона оглядає таверну, – калюжі на підлозі, липкі стільниці, потилиці задрімалих п'яниць. Як вдихає неповторний запах «Сірої шапки» – і добре, що дим і чад забивають інші мерзенні запахи. Вона бридлива, вона виросла в добромu домі; авжеж, «тільки не тут».

Компанія браконьєрів у кутку обідньої зали замовкла, з цікавістю придивляючись.

– Молодому панству щось треба? – поцікавилася служниця. – Пива? Браги? Вина?

– Окропу, – швидко сказав чоловік. – Два кухлі.

В кутку засміялися. Дівчина щільніше закуталася в мокрий плащ. Поли його тремтіли: дівчину лихоманило.

Звідки, подумав Стократ. І, головне, хто такі? Чиясь покоївка скористалася метушнею й утекла зі стражником? Ба ні, покоївки, навіть найбалуваніші, зазвичай ширококостіші й значно сміливіші, а стражники, хоч би й молодесенькі, не просять у тавернах окропу. Їх змило з рідного місця водами Світлої? Але де їхня родина, де обоз, де слуги?

Служниця тим часом набрала в два кухлі не окропу, ясна річ, а давно охололої перевареної води. Чоловік і дівчина сіли поруч, лікоть до ліктя, за найближчий до дверей столик – якраз навпроти Стократа. Він відкинувся назад, щоб лице залишалось в тіні, готовий слухати – або споглядати – їхню бесіду.

Та вони мовчали.

Руки дівчини в чорних рукавичках були схожі на пташині лапки. Вона робила все можливе, щоб не розхлюпати воду, та все одно трохи розхлюпала на нечисту стільницю. Її супутник випив воду ледь чи не залпом. Дуже втомилися й змерзли, відзначив Стократ.

– Ходімо, – нарешті сказала дівчина.

– У лісі холодно, дощ... і звірі, – невпевнено відгукнувся її супутник. – І... тобі треба відпочити.

– Я можу їхати цілу ніч. Ми просто опустимо запону.

– Коні потомилися.

– Поїдемо повільно. Я можу йти пішки.

– Слухай, – він несміливо торкнувся її руки. – Ти... не бійся. Тут нема чого боятися. Це прості грубі люди... Ми тільки переночуємо.

Вони не коханці, відзначив про себе Стократ. Хлопець геть недосвідчений – що з жінками, що в подорожніх справах. Бо отих браконьєрів треба дуже, дуже боятися. І вони вже накинули оком на дівчину.

Стократ прискалив око. Найкраще, що можуть зробити юні подорожні в такій ситуації, – зажадати кімнату, замкнутися й приготувати зброю. Під дахом таверни свої закони, тут є шанс уціліти. В лісі – ані жодного.

– Ми не можемо тут ночувати, – вперто повторила дівчина. – Вони нас доженуть!

Гм, подумав здивований Стократ. Хто – «вони»?

Чоловік подивився на дно свого кухля. Пограв жовнами; він був світловолосий, безбородий і прикидався суворим, але нічого не вирішував. Вирішила дівчина. А за неї вирішив страх.

Браконьєри в кутку блискали очима.

– Ходімо, – її губи ледь ворухнулися, Стократ радше вгадав, ніж прочитав це слово.

Чоловік рішуче підвівся.

– Спасибі, хазяйко, – подякував він і поклав на стойку срібну монету.

Стократ похитав головою: назвати служницю хазяйкою можна, звісно, хоч і нерозумно. Але розплачуватися сріблом за два кухлі ледь теплої води... Ця людина подорожує вперше. Або вперше подорожує без прислуги.

Знову відчинилися вхідні двері. Гойднулися вогники. Важке повітря таверни сіпнулося, пропускаючи свіжість і холод, і знову зімкнулося, і сморід став ще дужчий. Двері за подорожніми захряснулись.

Служниця взяла монету зі стойки. Браконьери заворушилися, презираючись. Їх було п'ятеро, п'ятеро здоровенних молодих биків, що давно живуть під тінню шибениці. Браконьєра ловлять, коли він чманіє од безкарності, – а поки не втратить обережності, браконьєра в цих лісах упіймати не можна.

Вони домовилися виждати, але нетерплячка взяла гору. Усього через кілька хвилин підхопився наймолодший, потім інші теж повставали, грюкаючи лавами. Посміючись, почухуючись, рушили до дверей – старший залишив служниці ще одну срібну монету. Одну монету за все, що п'ятеро випили й з'їли за вечір.

Лісоруби-п'яниці дрімали, обіймаючи кухлі. Під закіптюженою стелею пливло басовите хропіння. У таверні стало порожньо й мирно. Якраз пора піднятися нагору, стягти мокрі чоботи й нарешті розлягтися в кріслі біля каміна...

Полічивши до ста, Стократ підвівся і кивнув служниці:

– Я скоро вернуся.

* * *

Він пішов пішки. І правильно зробив; чуття небезпеки відмовило браконьєрам аж так, що вони навіть не стали чекати, поки жертви заглибляться в ліс. За сто кроків од частоколу, на галявині серед сосен, дівчина могла кричати до нестями – ліс шумів, а віконниці в таверні були щільно зачинені.

Та й хто в ці непевні дні ризикне стати між бандитом та його жертвою?

Супутник дівчини нерухомо лежав на землі. Отак браконьєри й стають розбійниками – один убитий, другий, а далі нема ім ліку. Присадкуватий

чолов'яга в гострій шапці чистив кишені подорожнього, четверо інших шукали любові.

Дівчина пручалася люто і вдало. Їй навіть спочатку вдалося вирватися. Вона пробігла кілька кроків, перш ніж її наздогнали й повалили, і вона якимось дивом знову вислизнула з-під розпашілих туш, від ривка її дорожнє плаття розійшлося по шву. Браконьєри ніколи не бачили такої тонкої й міцної білизни; втім, усяка матерія піддається гарному ножеві. Через мить дівчині приставили до горла кинджал, розсікли шнурівку корсета...

- Еге, та вона ж паршива! - спритний браконьєр сахнувся. - Це не зараза? Це в неї не зара...

Червоне лезо вилізло з його грудей перш, ніж він устиг договорити.

Місяця не було. Кілька смолоскипів димно горіли на землі. Мокро, вогко, пара з рота; посунувся на землю другий, заверещав і гепнув третій. Найгірше, думав Стократ, якщо тут знайдеться розумник. Розумник устигне втекти, і ганяй за ним потім темним лісом...

Однак обійшлося. Умираючи, двоє останніх навіть чинили опір. Навіть викрикували погрози. Мабуть, ім до останньої миті здавалося, що їх п'ятеро проти одного...

Він закінчив. Від запаху крові свербіли ніздрі. Шість нерухомих тіл валялися на траві у світлі смолоскипів. Стократ зняв з присадкуватого розбійника його повстяну гостру шапку й ретельно витер клинок.

Дівчина намагалася закутатися в клапті сукні, наче ящірка в скинуту шкурку. Шматочки тканини відкривались, мов пелюстки, оголюючи тонку шкіру; Стократ підняв з землі смолоскип. Метнулися тіні.

Зі страху дівчина спробувала згорнутись, мов іжачок. Гола спина залишилася беззахисною; Стократ придивився. Що це?

Шкіра її була вкрита тонюсінькою сіточкою, з уплетеними в неї буквами й символами. Стократ підняв вогонь вище, придивляючись, і тут його вперіщили

довбнею по голові.

* * *

Цей ідіот, її супутник, був слабкий і поранений, але браконьєрська довбня – окута залізом. Стократ, навпаки, був міцний і відбувся величезною гулею – зате нарешті розлютився, і це було приємно. Він не вбив дурня тільки тому, що дурень, ударивши, повалився сам: очевидно, браконьєрська довбня встигла погуляти й по його тімені.

Щасливець.

Знову пішов дощ і швидко перейшов у зливу. Краплі стукали по обличчях мертвих браконьєрів, попадали в роззявлені роти, надавали вибалушеним очам видимості життя. Супутник дівчини намагався встати – та весь час падав.

Стократ стягнув робочі рукавиці, вивернув, сховав у сумку. Узяв свого плаща, акуратно складеного під деревом. Дощ був йому до речі: прогулянка по високій траві змиє бризки крові з чобіт. Не дивлячись на дівчину та на її супутника, він розвернувся й швидким кроком пішов до таверни.

Парубійко-конюх стояв коло воріт, тривожно слухаючи сосни. З появою Стократа стривожився ще більше.

– Браму зачини, – звелів Стократ. – І не стовбич тут.

– Що... бешкетують? – парубійко дивився у ліс. – Тут бричка... та, що... оцих, які... вона, одно слово...

Коні виявилися розумніші за подорожніх і повернулися до житла, волочачи за собою легку бричку. На таких можна гуляти довкола маєтку, але не вирушати в далеку дорогу; бричка й раніше була несправна, а перелякані коні розбили її на друзки.

– Бешкетують, – погодився Стократ. – Коней випряжи, возик на дрова, речі збережи. Я перевірю.

Парубійко втягнув голову в плечі.

У цих місцях не знали Стократа. Принаймні не знали в лице. Але парубійко, чие життя залежало від уміння розбиратися в проїжджих людях, усе зрозумів правильно.

Дощ порідшав. Стократ простягнув конюхові монету:

- За мною й замкнеш... Оці хлопці - лихі люди. Заберуть здобич і переріжуть один одного. Як думаеш?

- Заберуть здобич, - повторив хлопець, наче уві сні, - та й переріжуть...

- Добре.

Коні приїжджих пішли за ним, мов прив'язані. Разом з ними Стократ вивів свою кобилу і, щільніше застебнувши плаща широкою мідною пряжкою, повернувся до побоїща. П'ять трупів лежали там, де він їх покинув. Шостий - недобитий - примудрився за цей час пройти десяток кроків до таверни, на цьому його сили вичерпалися. Тепер він сидів на стежці, а дівчина в розірваній сукні голосила над ним:

- Я без тебе не піду... Дан... Підводься, будь ласка...

Побачивши Стократа, вона замовкла, наче ковтнула гарячої каші.

- Від кого тікаємо? - запитав він згори вниз.

Вона мовчала.

- Я просто вирішую, допомагати вам чи ні, - пояснив Стократ. - То від кого тікаємо?

Вона щільніше стисла губи.

Стократ подумав ще - і кинув їй свого плаща.

* * *

Пораненого Стократ посадив на свого коня – чоловік ледве тримався в сідлі. Руки в нього були ніжні, наче в панянки.

– Хто ти? – запитав його Стократ. – Музика? Учитель? Бастард?

– Знавець етикету, – хрипко сказав чоловік. – Протокол, добрі манери, правила пристойності.

Стократ подумав, що він, можливо, марить.

Більше не розмовляли. Дівчина не могла їхати без сідла і спочатку йшла, насилу переставляючи ноги. Потім Стократ не витримав і посадовив її на коня перед собою; у неї не було сили пручатися. Якось само собою склалося, що він не так веде їх, як конвоює.

До ранку добралися до «Чорного вуха», маленької таверни на другому краю лісу. Тут було чистіше й тісніше, ніж у «Сірій шапці». Стократ пояснив хазяйці, Роз, що підібрав подорожніх у лісі – їх до нитки пограбували й трохи не вбили розбійники.

Залишивши подорожніх на хазяйчин догляд, він вийшов прогулятися. Ліс навколо «Вуха» був спокійний, сороки не тріскотіли, битий шлях поріс травою; двоцвіт знайшовся зразу – коло струмка. За «вовчою подушкою» довелося походити. Вертаючись, він розтирав зелень долонями, тож на поріг готелю ступив огорнутий різким трав'яним запахом.

– Хазяйко! Глечик, ложку, окріп!

Чоловік – Стократ про себе називав його Правила Пристойності – уже лежав на перині в горішній кімнаті, голова його була перев'язана. Дівчина сиділа на краю ліжка, як була, у мокрому Сократовому плащі, і, сидячи, дрімала; коли Стократ зайшов, одчинивши ногою двері, – в руках у нього був глечик із завареною травою, – вона прокинулася і схопилася.

Він поставив глечик на стіл. Лизнув долоню, забруднену соком, скривився:

– Дуже гірке. Пити обов’язково.

Мало хто міг опиратися, коли він говорив таким тоном, але дівчина спробувала:

– Я нічого не хочу... Просто дайте нам спокій...

Він хлюпнув з глечика в кухоль, наповнив до половини.

«Дайте нам спокій», це ж треба. Мабуть, ще й читати вміє.

Він простяг дівчині кухоль, і вона взяла. І випила під його поглядом – хоч з першого ковтка в неї очі на лоба полізли. Правду кажучи, годилося б напоїти й Правила Пристойності, але той цікавив Стократа значно менше.

Він замкнув двері на засув. У кімнаті було тепло – внизу топилася груба, комин виступав зі стіни масивною цегельною колоною. За вікном ледь сірів пізній похмурий світанок.

Стократ запалив усі свічки, які знайшов у глибокій дубовій шафі. Кивнув дівчині:

– Знімай з себе все.

Вона вагалася секунду. Потім сіпнула головою – й дуже красномовно почала роздягатися.

Кожним рухом вона говорила: можеш робити, що хочеш. Але принизити мене не зумієш. Тобі не під силу мене принизити. Ти тільки сам забруднишся, я вища за будь-які твої брудні наміри. Поранений на ліжку заплющив очі – він, навпаки, вважав себе вразливим і винуватим. Він волів би вмерти від розбійницького ножа, аби не лежати при цій сцені безпорадним свідком.

Стократ утомився від беззвучного пафосу, яким насичували кімнату ці двоє. Він підійшов до вікна й почав дивитися на маленький двір, порожній і залитий дощем, на кіз під навісом і курей, що бродили по жовтій землі; коли довге зітхання повідомило його, як дівчина його зневажає, – обернувся, взяв свічку зі стола й нарешті подивився.

Досі йому ще ніколи не траплялося такого бачити. Візерунок кілком укривав її плечі й спину, збігав на поперек і цнотливо танув на сідницях. Візерунком була вкрита права грудь, ліва – до половини. Живіт, руки й ноги були чисті – нормальна біла шкіра, в мурашках холоду, хоч у кімнаті дедалі густішала тепла задуха.

Стократ відчув дивне занепокоєння. Він знав, що люди різних племен і кланів по-різному прикрашають своїх жінок; він бачив усяке – і сталеві кільця в носі, і живі квіти, вкорінені в пупах. Але те, що він бачив тепер, не було прикрасою.

Нижче основи шиї, ліворуч, випиналися шрами. Наче від опіків – три старі рубці. Ще один, свіжий, рожевий – прямо посеред спини. На лівій лопатці – довгий глибокий поріз і сліди од ниток, якими його колись були зашили (криво й погано зашили, подумав Стократ, руки б поодривати такому лікареві). На лівому плечі був ще один поріз, зовсім свіжий, з краплями запеченої крові. Дівчина стояла, гордо випроставшись, але здригнулася, коли він торкнувся рубців кінчиками пальців.

Вигадливі букви склалися в слова – спершу він прочитав «Північний», і тоді перед його очима наче плівка продерлася: «Північний Град». «Домна». «Старинь». «Діброва». «Джерельник». «Світла»...

Картина набула сенс у: ці м'які лінії – річки?. А ці крапки, що іноді збігаються з родимками, – міста. А край малюнка – узбережжя, за ним – трошки людського моря, дослідженого рибалками, і зникаючий край недослідженого, нелюдського, де немає навіть риби. Карта Населеного Світу з найдрібнішими деталями: придивившись, можна розрізнити невеликі села, межі малих володінь...

Свічки чаділи, смерділи й нічого не освітлювали. Стократ підійшов до вікна й рукавом стер пару, що осіла зсередини й застувала тьмяне світло. Заодно перевірів – чи не можна зазирнути у вікно знадвору. Без дуже довгої драбини – не можна.

Вийшло сонце – наче чекало цієї миті.

Так само мовчки він підвів дівчину до вікна й повернув спиною до світла. Шрами на правому плечі: наче хтось притулив розжарену тризубу виделку. Три рубці спотворили шкіру на місці володіння Загори в Лісовому Краю.

Стократ протер очі кулаком. Пожежі в Лісовому Краю, що затягли димом небо на кілька років і згубили врожаї, прирікши на голод тисячі людей, – відтоді минуло три роки; тоді, пригадується, зайнялось одразу в трьох місцях...

У трьох місцях!

Четвертий, свіжий рубець припадав на прадавню столицю Виворіт. Тепер там руїни й головешки. Після пожежі, що сталася півроку тому, люди там не селяться. Володар Вивір, колись хазяїн величезного родючого краю, пропав безвісти. Найімовірніше – згорів разом з містом, замком та родиною, і землі на лівому березі Світлої одійшли володареві Грану...

Стократ зрозумів, що в кімнаті дуже холодно. Зимно й вогко, хоч од цегляного комина йшло до стелі сухе тепло. Сонце сховалося.

Він сів за порожній дерев'яний стіл. Сперся ліктями на стільницю.

Перестрибуючи через сто запитань, спитав уривчасто й зло:

– А що буде, якщо ти вмреш?

Вона не чекала таких слів. Її гордо випростана спина ледь-ледь згорбилась.

– Ну, ти ж не збираєшся жити вічно? – він хотів підбадьорити, а вийшла погроза.

– Не займай її! – слабким, однак лютим голосом заговорив раптом Правила Пристойності. – Тобі нічого так не минеться! Ти за все відповіси! Ти...

Стократ повернув голову:

– І де ти збирався її сховати? І від кого?

Ніхто не відповів.

Стократ відкрив скрипучу тумбу. Вийняв ковдру, розгорнув – вона була стара, проте ціла, з гарної тонкої вовни. Підійшов до дівчини й загорнув її зі спини, наче

статую; вона дивно сахнулася од його рук – щось іще було в цьому русі, крім страху.

Він її обняв.

Вона завмерла з жаху. Він було подумав: може, їй боляче, коли її торкаються? Він розтис руки, але тут дівочі коліна підігнулись, і він був змушений знову її підхопити – щоб не гримнулася на підлогу.

– Хто це з тобою зробив?

Вона тремтіла, мов листочок.

– Чаклун.

– Звісно, що не пастушок. Ім'я?

Вона розкрила рот, наче збираючись сказати – і закашлялась.

– Що ж, – він усадовив її на край ліжка. Поправив ковдру на її плечах. Сам сів на скрипучий стілець під вікном. – Давай по порядку.

* * *

Її звали просто й невигажливо – Світ.

– Світлана? Світовида?

Ні, просто Світ. Вона була незаконнонароджена дочка володаря Грана, не великого, але й не дрібного володаря земель, розлеглих між двох приток Світлої – Домни та Старині.

У Грана не було інших дочок. Усі його законні діти й бастарди були хлопчиками. Він любив Світ, як люблять домашнього ласкавого звірка.

Коли Світ було чотирнадцять років, у замок приїхав справжній чаклун. Володар велів дочці з'явитися до вечері; чаклун був страшний і дивився тільки на Світ.

На другий день вона занедужала.

Її мучила гарячка. Тіпала лихоманка. Чаклун сказав, що вилікує Світ, і повів до себе в кімнату. Що там було, вона не пам'ятає, бо чаклун приспав її сонною травою; щодо зілля цей чаклун був знавець – куди там наймудрішій травниці.

Через кілька днів вона прокинулася у себе в спальні здорова, та тільки шкіра на спині трошки свербіла. Чаклуна вже не було в замку, але слуги шепотілися, і до Світ дійшла страшна новина: він сказав, що забере її. Через рік чи два, коли вона підросте, чаклун повернеться й забере її назавжди.

Їй було страх як моторошно в перші місяці. Та все забувається; невдовзі чаклунів візит перетворився на страшний спогад, схожий на казку. І життя повернулось у звичне русло, і так було, поки молодший син володаря, граючись з маленьким луком, не подряпав дівчині плече дерев'яною стрілою без наконечника.

Тоді Світ занедужала вдруге. Її знову мучила гарячка і ввижались страшні чаклунові очі. У лихоманці вона провалялася майже тиждень. Дедалі сильніше свербіла шкіра на спині й на боках. А коли гарячка спала – Світ побачила в дзеркалі візерунок, що вкривав її шкіру.

Від батька нічого не вдалося приховати – няньки доповіли. Він з'явився й довго розглядав доччині спину та плечі, і особливо ранку від стріли, яка збіглася з Гримучим портом в гирлі Світлої. А на завтра прийшла звістка: в порт усталася велика сутічка між двома кланами контрабандистів, пролилось чимало крові, тепер подешевшають перли й подорожчає солодка тростина.

Ранка загоїлась. Візерунок на шкірі залишився. Володар Гран заборонив Світ покидати замок під будь-яким приводом.

Ще через кілька днів батько покликав її до себе. Він був страшенно збуджений і, здається, п'янений. Він щось просторікував про магію, про владу над світом і що не віддасть Світ чаклунові; він звелів дівчині розпустити шнурівку плаття й приклав до її плеча розпечену виделку.

Скоро небо затягнуло димом: стало відомо, що горить Лісовий Край, і що зайнялось одразу в трьох місцях...

- опиши мені цього чаклуна.

- Він... високий. У нього сиве волосся до плечей і засмагле лице.

- То він старий?

- Так, старий. Але дуже сильний.

- І що ж, володар Гран спокійно палив тебе розпеченим залізом?

- Не спокійно. Він був... наче трохи божевільний.

- Ясно. Що було далі?

- Сонця не бачили багато днів, усе небо в попелі... Тобто в нас іще нічого, у нас урожай зібрали. А там... Сотні загинули, а тисячі прийшли на землі Грана шукати притулку й захисту...

Стократ слухав, відзначаючи про себе, як вона говорить. То збивається, а то наче по-писаному, але не тому, що бреше. Цікаво.

- Де тепер цей чаклун, Світ? - він обірвав її на півслові.

Вона здригнулася. Видно, це питання турбувало її.

- Він... Я не знаю. Батько весь час чекав, що він от-от повернеться. Начебто одержував од нього листа...

- Чаклун хотів тебе забрати?

- Так. Я була йому навіщось дуже потрібна.

- А він знає, що ти втекла?

Світ безпорадно подивилася на свого супутника.

- Гаразд, - сказав Стократ. - Ми зупинилися на пожежах у Лісовому Краю. Що було далі?

- Після пожеж батько вирішив мене сховати. Замкнув... у моїй кімнаті, там грати були на вікнах... і я там сиділа.

- Що, весь час?

- Весь час, - раптом заговорив Правила Пристойності. Його голос звучав, наче скрип дверних завіс. - Вона сиділа під замком. Її не випускали навіть у двір! Наче у в'язниці... Три роки...

Стократ підвівся і пройшов з кутка в куток. І ще раз: туди-сюди. Так, тепер багато що стає зрозуміло. І її манера говорити - теж. Вона розучилася говорити з людьми, зате, ймовірно, звикла думати про себе шматочками прочитаних книжок.

- Ти хто такий? - Стократ обернувся до чоловіка.

- Учитель добрих манер, я ж сказав.

- І як ти з нею познайомився?

- Володар Гран хотів... ну, він же збирався... Одне слово, він став відомий в окрузі, йому треба було вчитися етикету... Мій старий учитель підказав: сходи до Грана, запропонуй свої послуги, він оцінить...

- Оцінив? - Стократ розвернув стілець і сів тепер верхи.

- Так... Я п'ять товстих книжок з етикету пам'ятаю назубок: як заходити до зали, як виходити, як розсаджувати гостей, якими словами вітати при народженні дитини, якими - співчувати...

- Заткнись.

Правила Пристойності кліпнув:

- Ви ж самі... мене запитали.

- Точно. - Стократ погойдав носком чобота. - Вибач. Отже, ти вчив їх пристойних манер...

- Консультував.

- Бачив цього мага?

- Ні. Коли я прийшов, його вже там не було. Але всі його пам'ятали. Усі наче змовилися його не згадувати і все одно згадували: от, мовляв, скоро він повернеться.

- Ясно... Ти їх навчав етикету, і тебе познайомили з дівчиною?

- Ні. Я сам... Тобто випадково. Їй носили їжу... і якимось я підкупив кухарчука.

- Відважний кухарчук, - уголос подумав Стократ.

- Просто дурний. І жадібний.

- Згоден. Далі?

- Далі я побачив Світ. Як вона сидить одна в замкненій кімнаті. У неї там були книжки... Вона все прочитала по кілька разів. П'яльця, різне шитво...

- Просто в'язниця, - тихо сказала дівчина.

- Ясно. - Стократ погойдався вперед-назад. - І між вами виникла сердечна дружба.

- Та ні! Я не міг до неї потрапити! Просто приходив у той закуток двору, де вона могла бачити... З вікна...

- І кухарчук, сподіваюсь, не попався.

- Так. Тобто ні, не попався. Я йому платив, щоб хоч іноді заглядати... На кілька хвилин...

- Так-так-так, - Стократ примружився. - Світ, за час, що ти сиділа під замком - скільки разів ти бачила батька?

- Ніскільки, - вона опустила очі.

- Ти казала, він начебто тебе любив?

- Начебто... А потім злякався. Того, що на мені... оцього. Сховав, прийняв геть з очей... Думаю, він дуже чекав чаклуна - щоб мене, нарешті, віддати.

- Зрозуміло. - Стократ подивився на високу, досить білу готельну стелю. - Така магія - не для володарів.

- Так, - дівчина глибоко зітхнула. - Мабуть, батько... володар усе-таки додумався за ці роки. До того, про що ти спитав одразу.

- Що я спитав?

- Що буде, коли я вмру. - Дівчина подивилася йому у вічі. - Увесь світ помре разом зі мною.

У кімнаті запала тиша. Чутно було, як важко дихає Правила Пристойності на ліжку.

- Але в тебе на спині не тільки ці опіки, - сказав Стократ.

- Так. Коли мені виповнилося сімнадцять, він знову...

Вона провела долонею повз лице, неначе відсовуючи завіску.

Стократ помітив цей жест. Скоріше за все, так вона боролася зі своїми страхами – дівчині, що несе на тілі живу карту Населеного Світу, часом має бути дуже страшно на самоті.

– Він був зі мною дуже ласкавий... Дав вина... У мене потім дуже голова крутилася.

– Він тебе напоїв і розпанахав тобі спину. Ліва лопатка, Лисе Узгір'я.

– Так, – вона нервово повторила свій жест. – Крові було... багато.

– І почалася різанина на Лисім Узгір'ї, – крізь зуби пробурмотів Стократ.

Він заплющив очі; тисячу років жили поряд два роди. І раптом піднялися в ножі. Родина на родину, село на село; не було іншого пояснення, крім уродженої люті горян. Тисячу років, мовляв, жевріла під сподом ця лють – і раптом прокинулась у всіх разом, від дитини до старого...

– Навіщо він це зробив, Світ?

Дівчина мовчала.

– Ти ж думала про це, – сказав Стократ. – У тебе був час подумати. Навіщо він це зробив?

– А чому ви мене не питаєте, пане? – раптом подав голос Правила Пристойності. – Я ж у той час уже був у замку! Я теж можу...

Стократ підняв брову. Поранений замовк і опустився на подушки.

– Лисе Узгір'я від нас далеко, – тихо сказала дівчина. – Батько хотів... повторити цей... досвід. Він хотів утвердити... свою владу над світом. Це ж страшна, величезна влада...

Так, подумав Стократ.

– А хто зашив? – він подивився на дівчину. – Рана зашита.

– Та він же й зашив, – вона говорила так тихо, що знову довелося читати по губах. – Коли побачив, що... ну, вона...

Стократ сів поруч з нею на край ліжка й обійняв за плечі. Правила Пристойності, зрозуміло, всю дорогу боявся до неї торкнутися. До неї довгі роки ніхто не торкався – якщо не брати до уваги володаря Грана з ножем і вугіллям, та ще гвалтівників на узліссі. Стократ обійняв її, не домагаючись, нічого не бажаючи натомість, і вона ментально це відчула.

І через мить перестала відсторонятися.

Правила Пристойності на ліжку роззявив рота. Потім закрив. Потім ображено відвернувся.

– Світ, у ті дні хтось був поруч з тобою? Яка-небудь доглядальниця, нянька... сліпа баба?

– Н-ні. Він боявся, що люди довідаються.

– І він знову тебе замкнув?

– Т-так. Мене замкнули в іншій кімнаті, без вікон. Їжу почали подавати крізь віконце... Ну, спина загоїлася, звісно.

Стократ обійняв її міцніше. Власне, це єдина розрада, яку вона могла прийняти і якої потребувала; шкіра на спині загоїлась, залишивши шрам. Кривава різанина припинилася, коли по обидва боки полягли найкращі, найсильніші, любимі сини й чоловіки, щасливі батьки. Але миру на Лисім Узгір'ї немає й більше бути не може...

Стократ поморщився. Важлива думка крутилася навколо голови, як муха.

– А потім? – він подивився на чоловіка поверх дівочої маківки. – Дан, ти можеш, будь ласкавий, розповісти?

Правила Пристойності дуже зрадів ввічливому ставленню:

– Потім володар Вивір прислав листа. Не знаю, що він написав, однак Гран замкнувся у себе й... Чорний став од злості. А ввечері...

– А ввечері, – дівчина підняла лице й подивилася знизу вгору. Трав'яний відвар уже діяв на повну силу, на щоках у неї проступив рум'янець. – Батько... Тобто володар Гран тоді сам напився. Він був дуже п'яний, дуже. Я його таким не бачила.

Сам прийшов до мене. Приніс жаровню. Розрепетувався, що спалить Виворіт, випалить усе паскудне гніздо... Я виривалась, але ж він сильніший. Він пообіцяв мені підсмажити п'яти, став кричати, що скалічить мене...

– Як же ви втекли? – уривчасто запитав Стократ.

– Що?

– Судячи з того, що ти розповідаєш, ви ніяк не могли втекти.

– А от могли! – Правила Пристойності насили сів. – Володар одержав листа, що чаклун приїде по Світ, щойно почнуться перші приморозки.

– Так.

– А я про це довідався, – знову заговорив Правила Пристойності. – Я на той час подружився з економкою, став своїм у мажордома, пив пиво з комендантом, а слуги мені доповідали ледь чи не щодня... Я довідався про листа. А тут до володаря з'явилися з присягою у вірності... з людей-погорільців Вивороту. Я розписав протокол прийому – це моя робота, так? І от я розписав так, що три години всі були зайняті у великий залі – всі, з дітьми й домочадцями, спеціальний слуга стояв з пісочним годинником... А я в цей час привів коней і бричку. Ключі вкрав заздальгідь...

Стократ слухав. Те, що розповідав зараз невмійко з ніжними руками, різко міняло його уявлення про цю людину.

– Тоді чому вас не наздогнали?

Він запитав – й одразу відповів уголос:

– Розлив Світлої!

Правила Пристойності втягнув голову в плечі.

– Ми тільки трошки порізали шкіру, – сказала Світ, дивлячись на нього, ніби заспокоюючи. – Переправилися з кіньми, і...

Стократ уявив собі, як це було. «Ми порізали», так.

Він міцніше обійняв дівчину, і вона не тільки не відхилилася, але й, здається, пригорнулася до нього тісніше. Двох утікачів легко ловити в спокійному сонному краю, але після метушні з повинню, коли мешканці подалися на всі боки, геть од вируючих піною берегів...

– Це дуже погана історія, – сказав він уголос. – Дуже, дуже негарна.

Світ притислася до нього – тепер уже точно пригорнулася. Шукаючи захисту.

– Ти нам допоможеш? Ти ж можеш нам допомогти?

Він дуже обережно відсторонився. Подивився їй у вічі:

– Розкажи мені про цього мага. Крім того, що він високий і сивий. Що він уміє робити?

Вона кліпнула.

– Ну... він начебто розумів усі мови й читав по губах. Знав усі трави і їхнє значення. І ще нібито вмів літати без крил...

– Нібито – чи вмів?

– Я не знаю... Мабуть, брехня. І ще він нібито вбивав лиходіїв чарівним клинком. Забирав їхні душі.

– І потім пересаджував у дерева й тварин, – підхопив Правила Пристойності. – Там у них одна береза у дворі, казали, що в ній сидить душа вбивці й щороку, у річницю вбивства, – плаче. Я сам бачив: стоїть собі дерево, дощу нема, і отакенні краплі котяться листям...

Стократ удруге за цей ранок відчув дивний холод.

– А як же його звати? Цього чаклуна?

– Стократ. Це прізвисько, а не ім'я... Звати його Стократ.

* * *

Двое змучених подорожніх спали на готельному ліжку. Вони заснули одночасно й одразу – так падає, втомившись кружляти, дитяча дзига.

Босі п'яти Світ визирали з-під вовняної ковдри. Стократ зупинився поруч; дивно, але ніколи раніше жодна жива істота не викликала в нього такого бажання обійняти. Захистити. Втішити. Наче вона була найтендітнішим паростком найкоштовнішого на світі дерева. Або єдиною дитиною самого Стократа. Дивно, досі йому було плювати на дітей.

Він укритв її ноги плащем, зачинив віконниці й зійшов униз.

Заплатив хазяйці наперед. Товста й весела, Хазяйка-Роз намагалася всіляко прислужитися; років їй було під п'ятдесят, вона погладшала й побрезкла, однак показних чоловіків будь-якого віку зустрічала, мов рідних.

Він сказав хазяйці кілька приемних слів. Провідав коней на стайні. Домовився з конюхом про сідла. Вийшов за частокіл і заглибився в ліс.

«Хто він – той, що назвався моїм прізвиськом? Навіщо йому дівчина? Навіщо дивовижне – й безглузде! – чаклунство?»

Жива карта. Чудова ідея для великої війни, якщо збираєшся знищити противника, а не просто завоювати. Тінь-карта; за давнім повір'ям, наступити на тінь – значить нашкодити людині... Але воювати з цілим світом? Кому це потрібно?

І головне – навіщо надівати таку карту на смертного? Що станеться зі світом, коли Світ умре?

«Хто вигадав їй ім'я?», – стурбовано подумав Стократ. І знов невловима думка, наче муха, пройшлася навколо голови, не наближаючись, не віддаляючись. Світ – населений усесвіт. Де панує мир.

Він дійшов до струмка, що біжить до Світлої, сів біля води й вийняв з піхов короткого меча.

Лезо тьмяно світилось, і по ньому блукали тіні. Усі п'ять були тут – туманні постаті з жовтими млинцями облич: вони, ймовірно, сварилися, беззвучно роззявляючи роти, намагаючись зрозуміти, що за посмертя таке, і хто винен, і чому так тісно.

Під поглядом Стократа їхній рух сповільнився. Припинився зовсім. П'ять розбійницьких душ завмерли, намагаючись звідти, зі сталевого леза, роздивитися свого ката.

Трое були геть гнілі, Стократ не став до них навіть придивлятися. Четвертий, у минулому торговець, виявився дивовижним невдахою і, мабуть, для нього можна було знайти пом'якшувальні обставини. П'ятий, найстарший, щиро каявся – а загублених життів на його совісті було сім штук.

Стократ подумав. Підвівся, обійшов навколо дерева, примірявся й увігнав лезо в щілину – майже до половини. Випустив п'ятого зі словами:

– Тягнися вгору.

Душа беззвучно пішла в живий стовбур.

Стократ знайшов мурашник. Поклав меча впоперек мурашиної стежки.

- Працюйте.

Три гнилі душі зіскочили на мурах і зразу ж влилися в загальний стрій.

Стократ підкинув меча й піймав за руків'я. Четверта душа балансувала всередині, розчепірівши руки, намагаючись утриматися.

- Тікай.

Він опустив лезо у воду струмка. Клинок мигнув і згас – порожній, не відрізниш од звичайного сталевого леза.

Стократ ще трохи постояв на березі, дивлячись на воду, слухаючи її голос. Трохи позаздрив розбійникові-невдасі: нарешті і йому пощастило. Струмок довговічніший за дуба і значно веселіший за мурашу. «Коли мені все набридне, – подумав Стократ, – піду в струмок, стану бистрою водою...»

Але спершу треба сховати Світ од гонитви. Сховати... І тоді відповісти на головне запитання: що станеться зі світом, коли Світ умре?

Треба відпочити. Усім. Хоч би годину.

Він ліг на мох під деревом і заплющив очі.

І прокинувся, коли знов почався дощ.

* * *

Плащ залишився в таверні. Крони не захищали від дощу – за ніч промокли наскрізь. Ковзаючи в траві, іноді обтрушуючись, мов пес, Стократ повернувся в «Чорне вухо».

Коло самих воріт раптом зупинився, попри зливу. Ворота, зранку ще темні, розбухлі, тепер світлили новим деревом.

Що це, Хазяйка-Роз поміняла ворота?

Хвіртка відчинилася без скрипу. Він зайшов у двір, відчуваючи, як піднімається зсередини зимний холод.

Двір теж змінився. Зник другий сарай. Помінялися місцями конов'язь і дровітня. Та все це було неважливо, бо сама Хазяйка-Роз стояла на порозі – квітуча струнка жінка ледь за тридцять, з трояндою у волоссі, зі жвавим інтересом у безневинних синіх оченятах.

– Пане, та ви ж промокли! Скоріше до вогню, скоріше, Роз дасть вам зігрітися!

Стократ стояв, як укопаний.

– Пане, заходьте! – Роз розчинила перед ним двері. – Довга дорога? Де ваш кінь? Чи ви, бачу, пішки так і простували, мабуть, од «Сірої шапки»?

– Так, – сказав Стократ.

Ледве волочачи ноги, він зайшов у таверну. Тепер, коли він побачив Роз, його не могли здивувати ніякі зміни. Таверну вибудували, схоже, всього кілька років тому, вона здавалася просторішою і світлішою, ніж він пам'ятав, і гостей тут було набагато більше, ніж він звик.

Він сів за найближчий столик. На щастя, і клинок і гаманець були при ньому. Він попросив підігрітого вина.

– Скажи, мила хазяйко, а двоє подорожніх... чоловік і дівчина, молоді, давно тут проїжджали?

– Молодята з Прип'яток? – зраділа Роз. – З ними ще матінка і двоє слуг. Тиждень тому зупинялися, потім далі поїхали. Ці?

– Дякую, – сказав Стократ.

Кімната, де він залишив Світ та її супутника, була зайнята.

Хазяйка запропонувала йому закамарок під сходами.

Грубний комин пашів теплом. Він лежав на вузькому ліжку, дивлячись на віддзеркалення своїх очей у чистому клинку. І намагався зрозуміти, що сталося.

Ці двоє залишилися самі. За ними женуться. Володар Гран надто добре знає ціну Світ. Їх неминуче зловлять, через розлив Світлої цю мить вдалося тільки відкласти, але не скасувати.

Та й де ж їм дітися? Правила Пристойності не пристосований ні до роботи, ні до бою, ні до подорожі. Світ, що багато років просиділа в чотирьох стінах, утомлюється навіть від короткої прогулянки. Наступна згряя розбійників виявиться на їхньому шляху останньою...

Але це буде ще нескоро. Скільки років має минути? Двадцять? Вісімнадцять? Менше?

Він чекав світанку, боячись заснути. Потім задрімав і прокинувся від жаху: скільки років минуло цього разу, і в який бік – чи це минуле, чи майбутнє?

Усе залишалось, як і раніше. Остигала груба. Хазяйка-Роз устала рано й тихо поралася на кухні.

Щойно стало світати, він пішов у ліс. Відшукав місце, де прокинувся вчора. Уважно оглянув усе навколо, впізнав деякі дерева; могутній дуб був молодший майже на двадцять років, замість розсипу маленьких ялинок росла одна велетенська ялина, і тільки ясен біля самого струмка був той самий, колишній. Його ріденьке листя пропускало світло на радість густому підліску.

Стократ зірвав з ясена листок. Потім розвів вогонь і обережно, краечком, підніс листок до полум'я. Листок загорівся, як папір, і крізь жилки й зелений м'якуш проступили слова, написані чужою мовою. Стократ придивився б і розібрав напис – але він зник перш, ніж він зміг його розгадати.

Вогонь обпалив йому пальці. Він випустив догораючий листок, і той розсипався попелом.

– Вресень, – прошепотів Стократ.

Дерева-вресені прийшли з далекого краю на розореному війною сході. Про ті ліси багато й охоче брехали в тавернах: розповідали, що ліси породжують чудовиськ. Одні харчуються плоттю, другі витягують сіль з води й ґрунту, треті говорять голосами померлих. Розписувати чудовиськ веселіше, ніж розповідати правду про вресень: дерево, яке грається з часом, як вітер з осіннім листком.

Стократ чув про людей, які засинали в лісі й прокидалися, неушкоджені, через сто років. Та жодного разу він не чув про людину, що прокинулася за двадцять років до того, як заснула...

Він стояв перед деревом, стискаючи кулаки, готовий іти в таверну по сокиру. Ясен безневинно шелестів листям: я просто дерево, сліпе й глухе, що не знає чаклунства. Я простодушний ясен у темному ялиновому лісі, перевір це, ляж піді мною й засни знову...

Однак Стократ не став спокушати долю.

Він з'їв шматок м'яса з рожна, подякував господині й пішки вирушив через ліс – до «Сірої шапки».

* * *

Він бродив по цій землі ще підлітком. Багато років тому зброяр, на порозі смерті від старечої немочі, з'явився до притулка, оглянув більмастими очима зграйку насторожених сиріт і віддав худому підліткові зачохлений клинок.

Не сказав ні слова.

Пізніше Стократ зрозумів, що старий з клинком урятував його, мабуть, від того короткого й повного ненависті життя, на яке був приречений хлопчисько-підкидьок. Його злили й дратували люди – ще тоді, як не вмів говорити, а як підріс, у притулку його боялися навіть дорослі. Він був позбавлений і страху, й жалю, він нехтував біль – свій і чужий. І от він пішов у нікуди з клинком під пахвою, без настанов, без мети, без розуміння добра та зла. Без шматка хліба, не готовий ні просити, ні працювати, ні догоджати, ні воювати.

Уперше від народження він став щасливий.

Уже потім юнак збагнув, що, міркуючи на ходу, можна відкрити нове, згадати просте й додуматися до складного. Він пройшов Населений Світ від краю до краю й назад. Клинок був при ньому; ніхто не вчив хлопчика фехтувати, він, блукаючи, сам навчився.

Він продовжував учитися щодня – у води й землі, у свого меча, у добрих і злих людей; першого ворога він убив, захищаючись, і дуже злякався, побачивши в посвітлілому лезі чужу спотворену душу. Відтоді він убивав тільки лиходіїв, але не тому, що думав про справедливість. І, зрозуміло, не тому, що уявляв себе месником; він просто знав, що душа безневинно вбитого подивиться з леза йому у вічі. А душі вбивць і гвалтівників безокі.

Як маятник у годиннику, він ходив, міркуючи на ходу, іноді зупиняючись, щоб послухати легенди про себе. Поголос придумав йому прізвисько: Стократ. Він став називати себе Стократом. Треба ж було якось до себе звертатись у довгі години подорожі; поголос називав його могутнім чаклуном, і він з подивом зрозумів, що й справді, напевно, маг. А був він особливий від народження, чи це подарунок зброяра зробив його чарівником – він не знав і вирішив для себе, що й не знатиме.

Він багато чого не знав про себе, і питання, поставлені тисячу разів, залишалися без відповіді. Підкидьок без батьків і опікунів, покинута в лісі дитина, він швидко вчився, людська тупість викликала в нього лють, однак бився він холоднокровно. І дуже скоро виявилось, що серед бійців немає йому рівні.

Якось йому заплатили за вбитих розбійників, які багато років тримали в страху три села. Він купив собі коня, і стало легше доганяти вбивць, якщо вони тікали. Відтоді він брав з селян плату, якщо йому пропонували, та нікому з розбійників жодного разу не вдалося відкупитися.

Довелося урізноманітнити маршрути, щоб його не впізнавали в лице.

Крокуючи тепер через ліс, Стократ думав, що десь неподалік бродить, можливо, хлопчисько з тим самим клинком. Чи здатний світ носити двох Стократів одночасно?

– Так не буває, – сказав він уголос.

За роки мандрів він устиг з'ясувати, що буває все. Буває, що час повертається назад. Буває, зустрічаєш у юрбі себе-колишнього і здогадуєшся обернутися, коли щось міняти вже пізно. Усе буває. Світ хиткий.

Повз «Сірку шапку» він пройшов не спиняючись. Загиблих розбійників уже, зрозуміло, знайшли; може, юний конюх зумів усіх переконати, що нещасні «побилися за здобич»...

Стоп, сказав він собі й сів на придорожній камінь.

Немає ніяких мертвих розбійників. Вони живі. Наймолодший, напевно, ще ходить під стіл пішки. І навіть, можливо, їхня доля складеться по-іншому, не приведе в ліс бракон'єрами, а потім і...

Він потер лице і збагнув, що щоки не колються – щетина перетворилася на бороду. А що тепер буде зі Світ?

Де вона?

Він змусив себе встати. Подався на південний захід, і через дві години повернув на розпутьті до переправи через Світлу – в той бік, де були землі володаря Грана.

* * *

Праворуч на пагорку стояв будинок, який він пам'ятав порожнім і занедбаним. Тепер там горів вогник; Стократ придивився. Вогник у таку пізню пору міг означати, що хазяїнові не спиться. Або він хворий. Або подає комусь знак.

Стократ звик відчувати тривогу у відтінках, у запахах і звуках, у світлі й тінях. Неквапливо, ніби гуляючи, він зійшов з дороги й по вузькій стежці рушив на гору.

Будинок був дерев'яний, двоповерховий, верхнє віконце світилося. Він зупинився біля хвіртки. Прислухався; собак не було. Це погано: в такому місці обов'язково треба тримати собаку.

Він легенько стукнув у стулку молотком.

Там, за частоколом, двері трохи прочинилися. Ледь чутно скрипнули.

- Добрий вечір, - голосно сказав Стократ. - У вас щось сталося?

- Хто ви? - глухо запитала жінка. З голосу він зрозумів, що вона давно не спала.

- Чаклун.

- Хто?!

- Мене звать Стократ, я маг. Я можу вам допомогти?

Жінка мовчала.

- Що у вас сталося? - запитав він знову. - Якщо нічого - я піду.

- Іди.

Він повернувся й пішов стежкою вниз.

- Стривай!

Хвіртка заскреготіла засувами й загуркотіла ланцюгом.

* * *

Вона - вдова купця. Той помер, не виплативши боргів. Вона продала будинок у місті й переїхала сюди: тут недорого жити, але страшно. На самому кордоні Гранових володінь узимку докучають вовки, влітку браконьєри. На щастя, розбійників немає. Чатує рубіжна варта.

Усе це Стократ частково почув, частково домислив; він стояв на порозі доглянутого, на вигляд заможного будинку. Тому ще помітніший був безлад - кинуті ганчірки, підсохлі калюжі на підлозі, перекинутий кошик з шиттям. Жінка дивилася на нього запаленими, глибоко запаленими очима.

- Ти справді чаклун?

- Так.

- Ти допоможеш мені?

У Стократових вухах болісно відгукнулося луною: «Ти допоможеш нам? Ти ж можеш нам допомогти?!»

- Що в тебе сталося?

- Ходімо...

Він витер чоботи об постілку біля дверей. Ступаючи по чисто вимитих східцях, вийшов за нею на другий поверх.

На ліжку лежала дитина, загорнена в ковдру. Стократ зупинився, здивований.

- Я знайшла її в лісі, - сказала жінка.

Стократ насупився.

«...Я знайшов його в лісі, - сказав волоцюга в приймальні виховного будинку. - Якась сука викинула на загибель, замість щоб однести до притулку! Ось, беріть, він ще живий...»

- Пане? - з тривогою спитала жінка.

- Підкинута, - повторив він зітхаючи. - Хочеш, щоб я її відвіз у виховний будинок?

Жінка дивно на нього подивилась. І розгорнула ковдру. Маленька дівчинка, не більше місяця їй, прокинулася й жалібно запищала.

Стократ дивився на неї, відчуваючи, як сторч стає борода. Дитяча шкіра була вкрита дрібнесеньким малюнком - плечі, груди праворуч; Стократ зубами стяг рукавички. Подивився на свої руки, не наважуючись торкнутися.

- Поверни її.

Жінка перевернула дитину, і Стократ побачив дитячу спинку. Крихітні землі Грана, ще цілий Виворіт, Лісовий Край, Лисе Узгір'я...

- Ти бачиш, вона плаче! - закричав пошепки, щоб не налякати дитину, щоб іще більше не злякатися самому. - Нагодуй її! Дай води!

- Я б не брала її, - не до ладу відповіла жінка. - Я розгубилась... Але вона лежала прямо на землі... Вона хвора? Це заразне? Що з нею? Ти знаєш?

- Де ти її знайшла? - безнадійно запитав Стократ, дивлячись, як жінка намагається втішити дитину ганчіркою з жованим хлібом. Дівчинка не хотіла це їсти і, певно, не могла. - Слухай, де можна знайти годувальницю?

* * *

Він розрізняв сторони світу просто й природно, як верх і низ, йому не потрібні були ні сонце, ні зірки. Вдова, за її словами, знайшла дівчинку в лісі - занадто далеко від людських поселень.

Може, злі люди викрали її, а потім покинули? Навіщо викрали, навіщо покинули, прирікаючи на смерть? Стократ не вірив у безпричинну людську злість - тільки у вигоду й свавілля. Та ще в боягузтво.

Ласа до любовних утіх дівиця сховала в лісі свою ганьбу? А навіщо було йти далеко - поклати б коло дороги, і совість, може, не так би гризла, бо перехожі не дадуть дитині пропасти...

Він ішов через неходжений ліс - туди, де, за вдовиними словами, вона знайшла дитину.

- Там було щось? Записка, пелюшка?

- Там... було.

- Що?

- Подивися сам.

- Ти це там і залишила?!

- Подивися сам...

Голодна дівчинка плакала, не даючи жінці спати, не даючи Стократові спокійно думати. Удова пообіцяла знайти годувальницю в найближчому селі. Але тільки коли Стократ повернеться.

Світ, думав Стократ, згадуючи голі п'яти, що стирчать з-під ковдри. Хто назвав тебе - Світ?

І що зміниться, якщо назвати тебе інакше? Роз, наприклад. Чи Пампушка. Чи...

Він зупинився.

Ось те місце, про яке говорила вдова. Глибокий мох, і на ньому чи то пух, чи то вата. Жінка казала: я знайшла її в тонкій ганчірці, яка потім розповзлася по нитці. І ще там був пух. Звідки? Не знаю. Наче розпатрали дорогу перину і найтоншим пухом укрили землю й мохи. Краще б гаманець залишили з кількома монетами, безсердечні негідники.

Стократ оглянувся. Дивно, що перша на дитину наткнулася вдова, а не вовчиця. Чи вовки тут були? Трохи далі, на схилі, можна помітити на піску сліди вовчих лап...

Він принюхався. У лісі пахло горілим. Не дуже свіжий запах, але й не дуже старий.

Багаття? Ні. Їдкий, нехороший присмак дивного диму. Звідки?

Скоро він зрозумів.

П'ять молодих сосен лежали зірочкою – верхівками в різні боки. Біля вивернутого коріння чорніла сажею яма; на дні громадилося щось схоже на залізну пічку з відламанною трубою, з вирваною заслінкою. Зсередини грубка була наповнена білим, ледь підгорілим пухом.

Він не хотів підходити близько. Потім усе-таки підійшов, перелазячи через коріння. У глибині залізної пічки ховався сувій, схожий на прадавню карту.

Стократ, затамувавши дух, запхав руку туди, всередину. Витяг сувій і розгорнув його на коліні.

Це зовсім не була карта, хоча обриси тканини повторювали абрис Населеного Світу. Це був малюнок, точніше, низка малюнків і знаків.

Послання.

У своїх мандрах він навчився не тільки читати по губах, не тільки розуміти чужі мови. Він легко міг зібрати з осколків розбитої вазу, глечик чи статую, він розпізнавав сенс у всьому, де бачив найменший зв'язок. Тільки він, напевно, з усіх живих і міг прочитати цього листа.

Подарунок, говорили знаки, схожі на крихітні дитячі малюнки. Світ. Життя. Подих. Пам'ятайте – ваш світ смертний, але...

Стократ не зміг дочитати: сувій розпався порохом у нього на колінах, і відновити послання з порохи не зміг би найметкіший розум. Стократ довго сидів на поваленій сосні, непорушно, замружившись: йому здалося, що він щойно втратив щось дуже важливе.

* * *

Світла у верхньому віконці не було.

Щойно побачивши будинок здалеку, Стократ зрозумів, що справи кепські, й побіг.

Хвіртка стояла навстіж. Стократ вихопив меча.

...Навіть не розбійник, навіть не браконьєр. Прищавий юначок, грабіжник-початківець гарячково скидав у мішок усе, що бачив, – посуд, вишиті скатертини, статуєтки, вміст скриньок. Він пішов на справу вперше – дуже потрібні були гроші...

Стократ зупинився у дверях. Він ніяк не міг повірити.

Через мить парубійко помітив його й позадкував, випускаючи мішок.

– Ти... бери, добре? Ти чого? Забирай половину... забирай усе, добре?

За поясом у нього стирчав кинджал, погано відтертий від свіжої крові. Стократ мовчав.

– Забирай! – хлопець відступав до вікна. – А що?

– Де вона? – запитав Стократ.

– Вона на мене напала! Вона напала, у неї ніж...

Хлопець замовк назавжди. З горла його не вирвався навіть хрип; він упав на свій мішок, заливаючи кров'ю монети, дрібнички й мідну фігурку журавля з позолоченим дзьобом.

Стократ стяг зубами рукавички. Витер лезо об куртку вбитого. Сховав у піхви не дивлячись.

Пішов нагору, понад усе бажаючи не підніматися туди ніколи. Повернутися й піти, і все забути.

Мертва вдова лежала коло ліжка.

Жива дівчинка, закутана в ковдру, спала в запічку труби від печі. Вона не прокинулася, коли прийшов убивця. Вона не розплющила очей, коли повернувся

Стократ.

Він узяв її на руки й довго тримав, слухаючи, як вона дихає. І як б'ється її серце.

Він тримав на руках свій Світ, схований у людську оболонку. Уразливий, теплий, смертний світ.

І гадки не мав, що тепер робити.

* * *

– Годувальниця? Так от, у селі коло замку неодмінно хтось годує, там бастардів володаря народжується щороку по десятку! Ну добре, не по десятку, але годувальницю знайдете. А що за дитина? Підкинута? Ти ба...

Вартовий при брамі був балакучий і незагрозливий на вигляд, хоч Стократ одразу оцінив і його меч, і манеру триматися. Такий за мить з базіки перетвориться на воїна; Стократові стало легше на душі.

Світ такий небезпечний. Світ такий тендітний. Світ.

Попід лунким склепінням він зайшов у браму, повернув праворуч, корячись чуттю, і через кілька хвилин стукав у двері міцного будиночка під унутрішньою стіною. Йому відчинила жінка в білій просторій сорочці, з дитиною на руках.

Почувши запах молока, дівчинка прокинулася і розкричалася.

– Яке охляле, – невдоволено сказала жінка, беручи дитя на руки. – Де взяв, старий?

Стократ здивувався.

– У лісі, – відповів не замислюючись. – Я не такий старий, молодичко.

– Бачу, – вона примостила свою дитину на ліжку й узялася розповідати дівчинку. – А сивий, як лунь... Що, в лісі діти на гілках ростуть?

Нарешті розгорнулася ковдра.

- Шкіра ж яка біла, наче молоко, - задоволено сказала жінка. - Твоя?

- Ні.

- Бачу, що ні, ти смаглявий... А гарне яке дівчаточко, красуня виросте... Чого стоїш?

- У мене є гроші, - сказав Стократ. - Я можу залишити відразу... за кілька років.

Жінка прищулилася:

- Це добре... А володареві що скажемо? Звідки приплід?

Стократ знизав плечима.

- Добре, - жінка засміялась. - У мене цей п'ятий, а де п'ятеро, там і шоста, не пропадемо...

Вона раптом весело підморгнула:

- Гранові скажу - теж його! Він їх не рахує, поки щедрий...

- Дякую, - сказав Стократ.

- Як її звати? - жінка приклала дитину до грудей, і дівчинка заходилася ссати, наче сто років не їла.

- Світ.

- Гм. Світлана? Світодара?

- Просто Світ, - сказав Стократ.

* * *

Виходячи, він затримався надворі коло входу до будинку. Озирнувшись, витяг меча, встромив у землю поміж корінням хирлявої берези.

– Стій тут, поки не підеш на дрова. І щороку в день смерті вдови – плач, убивце!

Клинок очистився й погас. Береза хитнула вітами, наче хотіла щось сказати. Стократ сховав зброю й подався до брами.

Учора він набрав у лісі білостайки і снігошвачки, і ще різних трав, про які знав, що вони вибілюють шкіру. Купав дівчинку у відварі, бурмочучи закляття.

Вона стала біла, мов земля, вкрита хмарами. Але Стократ знав, що хмари коли-небудь розійдуться, і те, що відомо йому, стане відомо багатьом.

І він знав точно, що в цю мить буде поруч і навіть близько не підпустить володаря Грана. Що ніхто не посміє доторкнутися до Світ, що не буде ні пожеж у Лісовому Краю, ні війни на Лисому Узгір'ї, ні дівочої кімнати, перетвореної на тюремну камеру.

«Я заберу її із замку через кілька років, – думав Стократ. – Нехай тільки підросте. Не ганяти ж мені по світу з грудною дитиною.

За ці роки я щось придумаю, – міркував Стократ. – Зрештою, людське життя теж скінченне. Чому ми так дивуємося, довідавшись, що скінченний світ?

До кінця світ у ще багато час у, – думав Стократ. – Поки ще вона подорослішає. Поки ще постаріє. Я подбаю, щоб до останнього свого дня вона була в безпеці, і щоб ніколи нічого не боялася, і щоб її любили...»

Він ішов, уперше відчуваючи полегшення, і не замислювався про те, що доля не відкривається нікому.

Навіть тим, хто вершить долю Світу.

- Де ця дівчинка тепер, що з нею сталося?!

Потріскував вогонь. Усередині світлого кола було спокійно й тепло, а за ним, за межею світла й тіні, стояв смертельно небезпечний ліс, і це був образ світу, зрозумілий усім людям, але чужий для Стократа. У нього не було теплого дому, він ніколи не почувався в безпеці й ніколи не боявся темряви.

- Вона жива, - сказав Стократ. - Інакше ми б з тобою не розмовляли... Тепер їй вісім років. Вона грається з хлопцями, бігає, лазить по деревах, ця дитина геть не схожа на ту дівчину, яку я пам'ятаю... Я дивився, як вона вовтузиться на березі річки, і в мене серце краялось: вона щомиті може впасти у воду й потонути. Упасти з дерева й скрутити собі в'язи. Кінь може на неї наступити. Хлопці, з якими вона грається, майструють іграшкові мечі й можуть її поранити.

- Ти був на землях Грана? - спитала стара.

Стократ кивнув.

Стара сиділа біля вогню - не готувала вечерю, не підкидала дров і навіть, здається, не грілася. Вона сиділа біля вогню, ніби світле коло від багаття було єдиним місцем у світі, де її ще терпіли; Стократ розташувався з другого боку багаття на широкій низькій колоді. Носки його чобіт димілися висихаючи: цілий день він ішов мокрим лісом, перебирався через болото, убрид переходив річку. Стара жила далеко від людей: почасти тому, що не любила їх. Почасти тому, що вони її ненавиділи.

- Ти хотів забрати дівчинку, - сказала стара.

Стократ кивнув знову:

- Хотів. І хочу. Мені дуже хочеться відвезти її... і замкнути. Сховати від усіх. Щоб вона жила сама в якомусь барлозі, не бачила нікого, крім мене, і так росла. Мені дуже хочеться обшити подушками стіни її кімнати, укутати дівчинку ватою, зв'язати заради її безпеки... Коли я зрозумів, як дуже мені цього хочеться, я тікав

щодуху. Скажи, що ж мені робити?!

Стара довго мовчала.

Коли вогонь почав пригасати, вона поклала на дрова поліно, схоже на скорчену подагрою чорну руку.

- Творець або глузує з нас, або Сам не знає, що коїть... Що за кпини такі - записати долю Населеного Світу на шкірі одного дівчиська!

Стократ подивився в небо. Іскри летіли вгору, та через високі хмари небо було непроникне.

- Навіщо? - стара стисла губи. - Що за прокляття?

- Світ - не прокляття.

- Невже благословення? - стара гостро подивилася на нього крізь багаття.

Стократ не відповів.

- Сьогодні не видно зірок, - сказала стара іншим голосом. - Тобі ніколи не здається, що згори за нами спостерігають?

- Не здається, - відгукнувся Стократ. - Я знаю це цілком точно.

Розділ другий

Зірки

- Командире, ми в зоні ураження.

- Продовжуйте виконувати маневр.

– Слухаюсь, продовжую...

– Командире, ми під вогнем!

– Щити до бою. Маневр!

– Матір пресвята... Це кінець...

– Щити!

– Командире, у нас три пробоїни... Командире?

* * *

– Злазь, купець.

Місце для засідки було обрано чудове. Втім, увесь шлях через Гульчин ліс вважався ідеальним місцем для нічного промислу. Двое спереду, двое ззаду, повалене дерево поперек стежки – і все, кричи скільки хочеш.

– Злажу, – пробурмотів Ріпка, міцніше впираючись у стремена. – Уже, люди добрі...

Хустку він усю дорогу стискав у кулаці, і така передбачливість урятувала йому життя. Вовняне полотнище з візерунком «гусяча лапка», з торочками по краях, у напівтемряві розгорнулося невидимо. Ріпка труснув хусткою, наче вибиваючи пил.

Задзвеніли, схрестившись, шаблі. Четверо нападників були озброєні – хто мечем, хто кинджалом, хто кийком, і вони тепер зчепилися попарно, не кажучи ні слова, просто бажаючи вбити. Кінь захрипів, витягуючи шию. Ріпка крикнув на нього і, трохи не випавши з сідла, змусив розвернутися.

Вперед дороги не було. Залишалася надія, що він устигне проскочити роздоріжжя, поки ці четверо зайняті одне одним...

А якщо пощастить, вони одне одного повбивають.

* * *

Уночі небо було ясне, безмісячне, і Злий на власні очі бачив битву зірок. Здавалося, дві зірки зірвалися з неба, посварилися, й мала погнала за великою. Більша дременула до обрію, але встигла добратися тільки до верхівки високої ялини: мала зірка раптом бризнула крихітною іскрою, і більша луснула, на секунду освітивши все небо.

Злий затамував дух. Нечасто зірки влаштовують битву; якби це траплялося щоночі, небо, мабуть, скоро б спорожніло, бо зірки винищили б одна одну.

Більша зірка розсипалася скалками, й вони полетіли вниз, залишаючи за собою червонуваті доріжки, схожі на пелюстки. Мала зірка рвонула до обрію й зникла з очей. Злий ще трохи постояв на галявині, дивлячись у небо, а потім повернувся до свого лігва – плащ, розстелений поверх сухого моху, і багаттячко з дотліваючими жаринами.

Йому хотілось розмовляти. Раніше, в притулку, він рідко відкривав рота: все було ясно без слів, а за найменшого ускладнення в хід ішли кулаки. А тепер йому хотілося говорити, хоч навколо, в темному лісі, не було ані душі.

– Меч, – сказав він хрипким непевним голосом, – га, меч?

Меч не відповів. Він лежав, укутаний мішковиною, надійно захищений од роси й од чужих поглядів. Хоча кому дивитися, в дерев немає очей...

– Меч, я бачив, як билися зірки. Одна вбила другу. Зірки теж ненавидять одна одну?

Меч мовчав.

– Вони б'ються за місце на небі, – поміркувавши, сказав Злий. – Їм тісно, правда?

Меч не відповів.

Злий засипав жарини, щоб нерівне червоне світіння не заважало темряві. І щоб ніхто не прийшов з темряви на вогник. Ліг на спину й подивився вгору. Зірки, що просвічували крізь листя, і листя, складене в мозаїку, раптом здалися йому буквами, і він не напружуючись прочитав:

– «Усоте запитаю, ти ж промовч, стократ дорожче це мені...»

Він кліпнув, і букви пропали. Залишилися тільки зірки та листя.

Він спробував згадати, чи вмів бачити в темряві раніше, ще в притулку. Але притулкові спогади самі були темні, і в спогадах він не міг відрізнити ночі від дня. «Усоте запитаю, ти ж промовч, стократ дорожче це мені...»

Куди впали скалки зірки? Куди ведуть дороги на роздоріжжі? Куди тече річка?

– Кого я питаю? – він заговорив сам до себе вголос і всміхнувся в темряві.

Приховане послання вбачалося в прожилках на кожному листку, у малюнку хмар і в лініях на долоні. І особливо у візерунках на руків'ї меча; здавалося, життя вплітається в ці візерунки й п'є звідти зміст, як суха губка воду. Усе не дарма, Злий чомусь прийшов на ту дорогу й чомусь заночував у лісі, це дуже важливо для світу, для зірок...

І, заспокоений цим знанням, він заснув.

* * *

– А кому юшки гарячої, тут і зараз, з морквою, з цибулею, з курячим крильцем! А кому юшки гарячої!

Ріпка спізнився. Торгували вже четвертий день. Солідні покупці роз'їжджалися, купці розбрідалися по трактирах. Молодиця сиділа між двома багаттями, на яких повільно кипіли казани з юшкою, і видно було, що розпродує залишки:

– А кому юшки гарячої!

Ріпка спізнився на початок ярмарку. І Пройди не було на місці.

Спочатку Ріпка вирішив почекати – хтозна, де бродить перекупник. Потім захвилювався. Потім занепав духом.

Пройда вже тричі брав у нього товар гуртом – навіть не заглядаючи в мішок. Платив добре. Сам, зрозуміло, заробляв на Ріпчиних брязкальцях значно більше. Але й ризикував більше: розпродавати вроздріб добутий зі святилищ мотлох сам Ріпка не наважився б ніколи.

І ось товар був, а Пройди не було.

– Юшка з м'ясом і без м'яса! Каша!

Ріпка вийняв з мішка тарілку і взяв собі каші. Каша була вчорашня, але від цього ще смачніша.

Розпитувати про Пройду він боявся. Він узагалі був боягузом у всіх справах, які стосувалися людей: ішлося про розбійників чи про варту, купецький союз чи злочинське братство, а чи просто про юрбу на площі, – Ріпка почувався жертвою. Зайвий раз розкрити рота – це була для нього мука.

Зате в лісі, де дикі звірі, або в занедбаній гробниці, де ворожі духи, змії або чудовиська, він майже ніколи не відчував страху. Серед шукачів забороненого йому не було рівних. Він давно б ів із золотої тарілки, якби не боявся до мокрих штанів, що про його пригоди довідаються люди.

Він насухо витер тарілку шкуринкою хліба. Масла в каші було трошки-трошки. І що тепер робити?

Його кінь стояв на прив'язі, втопивши морду в рептух з кормом. Ріпка збирався, продавши товар, одразу йти на гостинний двір, і там уже дати відпочити й собі, й коневі. А тепер усе йшло шкереберть, бо грошей не було. Ще одна тарілка юшки – і все.

Що б таке продати без остраху?

Він одчепив од сідла мішок. Сів на камінь, обережно розв'язав горловину, щоб погляд випадкового перехожого не впав на вміст. Зверху лежав капшук з дорожнім дріб'язком: жоден не годився для продажу. На дні, загорнені в стару тканину, зберігалися статуетки небачених чужих богів – великоголових, безоких, безкрилих. Й інших – тонкошиїх, окатих, схожих одночасно на дівчат і на птахів. Ріпка брав тільки ті, що добре збереглися, а кажуть, любителі-знавці щедро платять і за уламки...

Тільки де ти знайдеш тих знавців?

Він знову зав'язав мішок. Погладив коня, той глипнув докірливо. Дальня дорога, небезпека, нічні перегони. І навіщо?

– Почекаємо ще, – сказав він чи то коневі, чи самому собі. – Може, ще з'явиться.

Стогнало залізо в кузні. Там, на розі коло шаплика з водою, звичайно стовбичив Пройда; тепер там стояли пірамідою чужі ящики з крейдяними позначками «Порожньо». Знічев'я Ріпка став дивитися, як працює коваль, як колупається в носі його ледачий помічник...

– Хлопче, забери коня.

Ріпка обернувся. Червонощокий носій, з барилом на кожному плечі, дивився на нього знизу вгору:

– Тут прив'язь на час. Ти скільки тут уже стовбичиш? Забери коня, пройти не можна!

З досвіду Ріпка знав, що не можна поступатися людям, які говорять таким тоном. Приймуть за боязкого, а якщо не пощастить – відчують твій істинний таємний страх, і тоді жди біди.

Він відвернувся, сперечатися не став. Але й не зрушив з місця.

– Тобі кажуть чи ні? Забери коня!

Носій роздратувався. Ніяка лайка не могла образити його дужче, ніж повна байдужість.

– Оглух чи що?!

Ріпка вперто повернувся до нього спиною.

– Ну, стривай, – носій одне за одним опустив на землю барила. – Я на тебе раду знайду...

Він зник – утік шукати ради. Ріпка коротко зітхнув і став відв'язувати коня: справді пора забиратися звідси, видно, нещасливий сьогодні день...

Юрба захвилювалася.

Трое вершників їхало через ринковий майдан пліч-о-пліч – при повному обладунку, з притороченими до сідел шоломами. Люди розступалися перед ними не злякано, а радше шанобливо. Багато хто кланявся.

Посередині їхав немолодий, худорлявий чоловік у тонких окулярах, схожий більше на вченого, ніж на воїна. Саме він, це було ясно без слів, командував патрулем. Праворуч тримався плечистий, похмурий, з важким поглядом. Ліворуч – дуже молодий, майже хлопчисько, світловолосий, усміхнений – наче навмисне, щоб відтінити похмурість товариша.

Коваль на якийсь час припинив робот у. Вийшов наперед, витираючи руки об фартух:

– Заступники, щось треба поправити? Загострити?

– Спасибі, дядьку, – низьким басом відгукнувся молодий. – Трохи пізніше.

Коваль низько вклонився.

– Юшка, каша! – весело загукала куховарка. – Заступники, гаряченьке!

- Ма, а хто це? - спитала дівчинка з кошиком у своїй матері з торбою на плечах.

- Це ж наші заступники, - жінка легко стукнула її по потилиці. - Велика міська варта. Я ж тобі розказувала. Забула, чи що?

- Ці?!

Вершники вже проїхали далі, коли прямо перед ними виринув, наче нізвідки, недавній носій.

- Заступники, захистіть! Чужинці кривдять, землю захоплюють, як у себе дома! Коня він виставив... Піку одвертає... Я Клоччя, покійного стражника Літая син, батько в бою загинув за нас, а вони тут свої порядки...

Носій, здавалося, тицяв пальцем Ріпці прямо в око, хоч між ними було кількадесят кроків. Ріпка завмер.

Воїн, що їхав посередині, повернув голову. Його очі за скельцями окулярів здавалися дуже старими.

- Що таке?

- Та от, кажу йому, щоб забрав коня... А він мені межі очі плює!

Ріпка задихнувся од такої брехні.

- Плювати на мене хотів, - поправився носій, - задом одвертається... А це тимчасова прив'язь! Тут люди ходять!

Чоловік в окулярах подивився прямо на Ріпку. Той відчув, як у животі змерзається в грудку з'їдена каша.

- Забери коня, - сказав вершник не підвищуючи голосу.

І, не удостоївши більше ані поглядом, продовжив свій шлях.

* * *

Половину ночі й майже цілий день Злий спав, і вві сні його рука тримала меч. Тепер зап'ястя й лікоть боліли, як після тривалих вправ.

Йому снився літаючий будинок, і люди в будинку, і свічка на столі. У величезному дзеркалі відбивалися зірки, й тут-таки, в дзеркалі, світилася величезна куля, затагнута хмарами, висячи в чорній порожнечі. Уві сні Злий без подиву дивився на цю кулю й бачив на ній землю й воду, річки й гори, так, ніби карту світу нап'яли на величезну ріпу без хвостика. Наблизивши лице до дзеркала, Злий поглядом ніби притяг до себе зображення й побачив Гульчин ліс, величезний чорний простір, озеро – темну монетку, струмок, галявину, а на краю галявини себе – й прокинувся.

Сонце давно проминуло zenit. У лісі було світло й сухо. Злий кілька хвилин вдивлявся в листя над головою, але не побачив ні букв, ні особливого сенсу.

Розминаючи ноги, він вийшов на середину галявини. Подивився вгору. Ця проста дія багато років здавалася йому немислимою: в притулку він почав боятися відкритого неба. Він рідко виходив з-під даху, а опинившись надворі, натягував на очі крилатого капелюха так низько, що бачив тільки клаптик землі під ногами. Він був незграбний у цьому капелюсі й вигляд мав кумедний, однак ніхто не сміявся, бо Злий був скорий на розправу. І якщо якесь маля говорило раптом, забувшись, у його присутності: «Дивіться, скільки зірочок на небі!» – навколо миттю виникав порожній простір: згадування про зірки та хмари могло відгукнутися в сутінковій душі Злого негайною жагою насильства.

Тепер він бачив сни про зірки. Ба більше – він стояв без шапки й дивився, задерши голову. Небо здавалося каламутним, підсліпуватим, і вітер приносив слабкий запах диму. Надивившись досхочу й принохавшись, Злий повернувся до місця нічлігу.

Клинок був завдовжки як рука Злого, якщо міряти від самого плеча. І ще руків'я; Злий розглядав його багато разів, довгі години вивчав карбований візерунок, намагаючись прочитати всі ці завитки та складні знаки, але поки що успіху не досяг. Не всяке послання вкладено в слова; розуміють без слів птахи й звірі, та й зірки теж живуть у злагоді – мовчки... Чи тому й не живуть у злагоді?

Злий усміхнувся. Вийшов на середину галявини, підняв меча, дивлячись перед собою, уявляючи супротивника. Хто він буде? Розбійник у шкіряному панцирі, душогуб у чорному плащі, примара, болотне чудовисько?

– Меч, га, меч, – сказав Злий у голос. – Я нітрохи не боюся. Навіть неба. Навіть повсталих мерців. Навіть якщо їх буде тисяча.

Меч хитнувся в руці. А може, Злий сам хитнув клинком. Різниці не було; Злий різко видихнув, присів – і уявні супротивники заскакали навколо нього, мов скажені.

Він уникав ударів, пірнаючи під клинки, і ухиляючись, і стрибаючи. Він рідко парирував, розуміючи, що сили в тонких руках поки що мало, і важкий супротивник легко проб'є його блок. Він чекав, поки суперник відкриється, і встромляв меч у незахищену пахву, у щілину між грудними пластинами, в отвір шолома. Він колов, заощаджуючи сили, і рубав по колінах, і невдовзі повоював їх усіх – розбійників, душогубів, убивць і мерців. І зупинився, важко дихаючи, на галявині, заваленій уявними трупами, де стікала терпким соком розтоптана на кашу трава.

І тільки тоді, з полегшенням зітхнувши, він згорнув і уклав у заплічну торбу свого сирітського дірявого плаща, закутав меча, приладнав його за спиною та й рушив у дорогу.

* * *

– Ідеться про миттєвий рейд, висадку, наземну операцію і, якщо пощастить, повернення.

– Мало шансів.

– Капітане, у цієї витівки з самого початку малі шанси на успіх. На Мерехтливій не працюють біосканери, його слід неможливо буде знайти.

На пласкому екрані повільно оберталася планета: один материк, округлий, з величезною бухтою на півночі та прісним морем у центрі. Один океан. Зображення то розмивалося, то чіткішало, і ні проблеми з оптикою, ні завади в

мережі не були до цього причетні.

– Імовірнісний фантом, – гірко сказав чоловік коло екрана. – Один такий маленький хлопчик... і така велика проблема.

– Принаймні ми точно знаємо, що він іще живий, – після паузи відповів його співрозмовник. – Зрештою, Мерехтлива – чудовий полігон. Робота з Мережею дає перші плоди. Можливо, її вдасться стабілізувати, і тоді...

Чоловік коло екрана похитав головою:

– Її ніколи не вдасться стабілізувати! Цей світ приречений... Я даю вам карт-бланш – зробіть усе можливе, щоб якнайскоріше витягти звідти мого сина. Заради його нещасної матері.

* * *

До вечора стало ясно, що Пройди не буде, іти в трактир нема чого, а сухарів у сумці лишилося на один зуб. Вигони за містом належали різним громадам і були обнесені огорожами. На самісінькому узліссі Ріпка знайшов нічий клаптик – земля тут чорніла випалинами старих багать, трава була витоптана й вискубана. Тут ночували ті, хто був або дуже бідний, або напрочуд скупий.

Завжди боязкий перед людьми, Ріпка влаштувався при самому шляху, коло старої смердючої випалини, але не став навіть розпалювати багаття. Погода до вечора псувалася, хмари зібралися, а вітер подужчав.

Він вийняв баклагу з водою й останнього сухаря. Повз нього по шляху тяглися вози й хури – роз'їжджалися з ярмарку мешканці сусідніх сіл, квапилися потрапити додому до півночі. Ішли пішки втомлені злодії; Ріпка підтяг мішка ближче, затис у ногах. Злодії хоч і втомлені, а поглядом оцінювали його не раз і не двічі.

Продати б комусь усе гуртом. Але небезпечно. Якщо покупця піймають з товаром і почнуть доскіпуватись, а покупець опише Ріпку, як він є – дорога загориться під ногами, будь-який патруль придивиться й схопить. Он же стратили місяць тому розкрадача гробниць...

Ріпці стало себе шкода. Він за дві секунди догриз сухаря й зрозумів, що вмирає з голоду. Запах сирої риби, що долинув казна-звідки, змусив його здригнутися.

– Дядьку, у тебе тут можна розпалити багаття?

Ріпка озирнувся – занадто різко й нервово для мирного селянина на привалі. За два кроки стояв підліток, високий і худий, безбородий і блідий. Найперше Ріпчин погляд упав на рибу – здоровенну рибину, нанизану за зябра на тонку гілку. Хлопець тримав її трошки на відльоті – щоб не забруднити лускою штани.

Потім Ріпчин погляд перемістився на хлопцеве лице. Дивне лице. Одночасно дитяче й доросле, з неприємно-твердим і водночас мрійливим поглядом. Ріпка ніколи раніше не бачив таких облич у хлопців.

Не чекаючи відповіді, підліток підійшов до випалини при дорозі й швидко, звично, спритно навіть, як на досвідченого мандрівника, приготував, розклав і роздмухав маленьке багаття. Трісочки для розпалювання, дрібний хмиз і навіть поліна були в нього заготовлені заздалегідь.

Риба лежала на дбайливо підстеленому лопухові.

– Хлопче, це ж браконьєрство, – ризикнув сказати Ріпка. – Якщо ти її вловив у громадській річці без ліцензії...

– Вловив чи купив на ярмарку, – хлопець байдуже знизав плечима. – Купувати без ліцензії можна?

Ріпка відзначив про себе, що хлопець анітрохи не боїться людей. Ні громада, ні влада, ні вартові не здаються йому проблемою – хлопчисько спокійно й упевнено пояснить своє право хоч егереві, хоч самому князеві, і, що дивно, егер і князь визнають за ним це право...

Рибалка тим часом готував собі вечерю. Ріпка помітив, що один бік у рибини дірявий – наче її не вивудили чи вловили мережею, а штрикнули чимось схожим на острогу... чи навіть на клинок. Погляд його перемістився на довгий згорток, який хлопець носив за спиною, а тепер зняв і поклав на витоптану траву коло багаття.

Риба, вичищена й нанизана на прутик, впустила на вугілля першу краплю жиру. У Ріпки спазмом перехопило горло.

- Невдалий день? - спитав хлопець, не дивлячись на нього.

- Та наче, - зізнався Ріпка.

- Їсти будеш?

- Хотів би, - сказав Ріпка. - Але нема чим розплатитися.

- Та і я за неї не платив, - хлопець підняв лице, освітлене знизу вугіллям, і раптом усміхнувся. - Отож їж, тільки хай ще трохи пропечеться... Чого ти боїшся?

- Я? - Ріпка здригнувся.

- Ага. Сидиш над своїм мішком і боїшся, боїшся... Що там у тебе?

Ріпка посмутнів.

- Не мое діло, - миттю відгукнувся хлопець. - На, бери собі хвоста, а я голову люблю.

Він розрізав рибину рівно навпіл, собі взяв голову, Ріпці простяг хвоста. Риба сичала, стікаючи жиром, і на кілька хвилин Ріпка забув свою біду - тільки дмухав, жував, знову дмухав, випльовував кістки, обсмоктував хребет, облизував пальці...

Але риба закінчилася. Залишився один тільки обгорілий хвіст.

- Дякую, - Ріпка згадав про пристойність.

- На здоров'я, - хлопець потягнувся.

Було вже поночі. Вози на дорозі з'являлися дедалі рідше, люди при багаттях уклалися спати. Тріснуло вугілля у вогні, посипалися в небо іскри.

– Учора я бачив бійку зірок на небі, – сказав хлопець.

Ріпка обережно гмикнув.

– Ти мені не віриш? – не образився, а радше здивувався хлопець. – Ти сам ніколи не бачив?

– Ні, – зізнався Ріпка. І, помовчавши хвилину, додав: – Хоч казки такі чув. Мовляв, зірки розбиваються на небі й падають.

– Саме так, – хлопець дивився на Ріпку через багаття, очі в нього дивно блищали. – Думаю, якщо людей розпитати – багато розкажуть...

Порив вітру налетів з боку села. Спалахнув згаслий було вогонь, феєрверком злетіли іскри. Ріпка боязко подивився на небо: хмари були чорні-чорнісінькі.

Знову налетів вітер. Подорожні, що приготувалися до ночівлі, квапливо розгортали нашмаровані запони чи шукали сховку під деревами на узліссі. Спати не вийде, сумно подумав Ріпка; а продав би здобич, ночував би тепер у трактирі, солодко спав би під шелест дощу...

– Я піду, – сказав хлопець.

– Куди?!

– Вперед. Просто себе.

– І... а хто ти такий? – раптом поцікавився Ріпка.

Хлопець знову знизав плечима:

– Людина. Прозвали мене – Злий...

– Не схожий на злого, – визнав Ріпка.

– Це ти в притулку мене не бачив... Ну та нехай, прощавай. І поглядай на небо – зірки б'ються, це я тобі точно кажу!

Він закинув за спину свій згорток. Там точно меч, подумав Ріпка. Це ж треба, хлопчисько, отак ходять і не боїться...

– Агов!

Ріпка озирнувся.

Пройда власною персоною щирив щербаті зуби. Одне око в нього спухло й прикрилося бузковою повікою, зате друге дивилося весело.

– Стоїть пеньок, на пеньку мішок, – заговорив скоромовкою, посміхаючись і дивлячись кудись убік, – зелений, бордовий, на все готовий...

– Де ж тебе носило?!

– Так я вже годину сиджу й чекаю, поки ти тут зі шмаркачем... Приніс?

* * *

Через півгодини вшкварив дощ. Ріпка зустрів його з порожнім легким мішком, з полегкістю на серці й приємною вагою в гаманці.

Ну от, усе стало добре. А було так погано. А тепер – чудово. Залишилося тільки прибитися куди-небудь на ніч, до теплого вогню й м'якої перини, обсохнути, виспатися та й податися далі, нікого більше не боячись.

Коневі передалась його весела впевненість, і він досить бадьоро рушив по дорозі, хоч вона й стрімко розкисала. Ще через півгодини крізь запах мокрого лісу пробилосся димне повітря житла, попереду з'явився ліхтар, почеплений на воротах, і прямо коло воріт придорожного трактиру Ріпка побачив хлопця зі згортком за плечима.

Хлопець проминав трактир, явно маючи намір заглибитися далі в ліс, а дощ тим часом періщив не вщухаючи, намірившись лити до ранку. Згорток змок. Ріпці здалося, що крізь важкі складки він може роздивитися чудовий клинок. Чи вкрав його хлопець десь, чи з мертвого зняв, чи щось іще гірше...

– Агов, Злий!

Хлопець обернувся – без страху, як і раніше. З цікавістю.

– Хочеш переночувати під дахом? Віддячу за рибу!

– Та ну, – хлопчисько стояв, піднявши куточки рота, і дощ лився по його лиці. – Яка тут дяка?

– Ну, просто переночувати, – сказав Ріпка вже не так пихато.

– Справи в тебе вже ліпше? – хлопець хитро всміхнувся.

– Ага. Іди під дах, я заплачу.

– Добре, – хлопець кивнув, не зніяковіло, не догідливо, цілком спокійно. – Якщо ти кличеш...

Ріпка зліз з мокрого сідла й загрюкав причепленим до воріт молотком.

* * *

Злий міг запросто йти цілу ніч без упину, і дощ не завдавав йому якихось незручностей. Та саме в ці хвилини, проходячи повз гостинний двір, він думав про знаки та лінії долі. Хіроманти читають долю по лініях долоні, зіздарі – дивлячись на зірки... А чи здатна людина, що йде крізь дощ, прочитати долю в крапельках води, у шелесті листя, у плутанині незначних, здавалося б, подій?

У цю мить його гукнули, і, ще не обернувшись, він упізнав голос дивної людини, з якою поділився сьогодні рибою. Чоловік ще коло багаття привернув його увагу:

він, зрозуміло, злодій, але незвичайний. Особливий. І доля його, як видно, мала от-от зробити крутий поворот.

– Хочеш переночувати під дахом? Віддячу за рибу!

Тепер цей чоловік був радісно-напружений, повний дивною і не зовсім чистою радістю. Злому стало цікаво.

І він увійшов услід за новим знайомим під задушливий дах, заздалегідь відчуючи, що спати сьогодні не доведеться.

* * *

Ріпці подобалось бути шляхетним. А сьогодні він був шляхетний, мов легендарний князь, бо за рибне частування платив щедро, і головне – без будь-якого примусу; на гостинному дворі зібралося безліч народу – негода підіграла хазяїнові. За кожним столом сиділи, в кожному кутку був розстелений плащ чи матрац, а в центрі сиділи на високих стільцях трое «заступників» – так місцеві догідливо називали свою варту.

Щойно побачивши їх, Ріпка ледь не вискочив надвір під дощ. Оговтався, допомогли залишки куражу; хлопець на кличку Злий глянув з подивом.

Вартові, зрозуміло, його не пам'ятали і не помітили жаху, який охопив його сьогодні на базарі, коли сухорлявий чоловік в окулярах звелів забрати від прив'язі коня. Усього-на-всього одне слово крізь зуби, а Ріпка трохи в штани не наготив... І тепер вони не дивилися на нього – а в Ріпки дриготіли коліна. Це було соромно.

Він знайшов собі місце на лавці під віконцем. У закриті віконниці тарабанив дощ. Хлопець розстелив свого плаща сушитися й сів прямо на підлогу, на вогке дерево, підібгавши під себе ноги. Він поглядав на Ріпку з цікавістю: здається, встиг помітити його страх.

Ріпка розлютився. Він переступав поріг, задоволений собою, щедрим, багатим, а тут ці трое, як нагадування про ганьбу. Про боягузтво, про вічний страх перед людьми та владою. Вас би, «заступники», запустити в ті діри, звідки я виходив

живий і з товаром...

Налинули спогади. Згадався останній храм-гробниця, звідки він виніс статуетки прадавніх богів: отруйний зелений туман. Пастки на кожному кроці, згустки прадавньої ворожої магії, та ще тварюки, огидні тварюки, що засіли по кутках, вичікуючи, коли помилишся. З вас там швидко злізла б пиха, «заступники».

Йому раптом захотілося, щоб усі в таверні побачили цих трьох Ріпчиними очима – нікчемними людцями в ореолі улесливих поглядів. Не встигши навіть задуматися, він заліз рукою у свій мішок і, звично притримуючи край, намацав усередині вовняне полотнище з візерунком «гусяча лапка», з торочками по краях.

Хлопець спостерігав за ним. Треба було якось відвернути його увагу.

– На монету, – Ріпка подав хлопцеві мідяк. – Візьми нам по кухлю... ну, спитай, що в них є на такі гроші, і щоб було гаряче!

Хлопець кивнув і встав. Ріпка дочекався, поки той дійде до шинкваса, і потрусив строкату тканину, ніби струшуючи пил.

Вітерець пробіг по залі, і багато хто напружився, учувши магію. Шваркнув об підлогу й розбився пивний кухоль. Молодий вартовий урвав, здається, жарт, який розповідав хрипким басом, і схопився.

Його товариш підстрибнув, перекинувши лаву, й перший вихопив меч. Люди кинулись на всі боки, заверещали жінки. Два мечі схрестилися над столом, за яким секунду тому випивали друзі. А тепер, бажаючи вбити одне одного, біснувалися вороги. Ріпка втиснувся в стіну і з запізненням зрозумів, яка ризикована вийшла авантюра: мало, що мечі вартових оголені в тисняві, то ще й серед подорожніх міг трапитись озброєний. Добре хоч, що між хлопчиськом та його мечем кроків десять, не менше...

Люди кричали, ховалися під столи, рвалися надвір, проклинаючи вартових, які напилися й зчепилися одне з одним, яка ганьба, а ще «заступники»... Ріпка посміхнувся, ховаючи лице. Йому стало добре, і в животі потеплішало, наче грудка страху нарешті розтанула.

- Магія! - гаркнув худорлявий чоловік в окулярах.

Він вихопив меча всього на кілька митей пізніше, ніж два його товариші, але встиг опанувати лють до того, як ударив. Молодий і похмурий хрипіли, насакаючи одне на одного, збираючись убити, але ніяк не знаходячи щілин в обороні; їхній проводир укинув меча в піхви, схопив два дубові стільці й одночасно опустив на голови бійців.

Вони повалилися злагоджено, наче довго тренували цей маневр. Один стілець розколовся, другий витримав.

Ріпка обмер, неприємно вражений. Через шинквас вискочив хазяїн заїжджого двору - борода дибки.

- Тут маг! - з-під окулярів у хазяїна вп'ялися скажені блакитні очі. - Тут, у цю секунду, чаклували на смертельну сутичку!

Якби проводир варті навмисне захотів підхльоснути паніку - він не дібрав би точніших слів. Люди завили на всі голоси й, давлячи одне одного, кинулися до дверей. Ріпка, трясучись, запхнув тканину якнайглибше в мішок; хлопець на кличку Злий незворушно поставив на лаву два паруючі кухлі.

З цікавістю подивився на Ріпку.

* * *

- Вони підійдуть од сонця, вийдуть на орбіту над океаном і спустяться на розрахункове місце, точно слідами човника. Сканери, зрозуміло, не працюватимуть...

- Скасовуйте операцію.

- Що?!

- Це смішно. Вони не мають часу на адаптацію. Як вони шукатимуть - розпитуватимуть місцевих?!

– У нас є розшифровка мови із зонда. Мовна модель розрахована, тому вони справді... можуть звернутися до місцевих.

– Скасовуйте операцію.

– Ви так легко відмовляєтеся від надії?

Тінь ночі наповзала на єдиний материк Мерехтливої.

– Я не знаю, що робити, – сказав капітан. – Не знаю.

* * *

Злому подобалося знаходити зв'язок предметів і явищ. Що сталося? Вартові вели мирну бесіду і враз кинулися одне на одного зі зброєю, з відвертим наміром убити. Може, їм підсипали чогось у питво?

Але навіщо?

Двері в кухню були відчинені. Злий побачив, як двоє хлопчиків, що допомагали чистити ріпу, раптом наскочили одне на одного з ножами. Хазяйський син, здоровенний парубок років двадцяти, схопив їх за шкірки й розборонив – але вони все поривалися битися, не зважаючи ні на чужу, ні на власну кров.

Дивлячись на них, Злий відчув на мить бажання витягти меча й кинутись на кожного, в чиїх руках сталь. Хоч на провідника варти, хоч на кухарчука. Якби меч був при ньому – мабуть, і не стримався б. Але меч лежав, сповитий, під лавою коло вікна, і Злий устиг погасити в собі чужу волю.

– Тут маг! – прокричав начальник патруля. – Тут, у цю секунду, чаклували на смертельну сутичку!

Он воно що, подумав Злий зі зростаючою цікавістю.

В обідній залі чинилося пекло. Його супутник, дивний злодій, сидів на лаві, зіщулений, і притискав до себе мішок, так ніби той допомагав йому грітися.

Права рука злодія була всередині, в мішку. Збоку здавалося, ніби він вирішив таємно обчистити сам себе.

– Я піду, – сказав він Злому. – За нічліг заплачено. Залишайся, якщо хочеш.

– Куди ж ти підеш серед ночі?

– А тут хіба дадуть поспати?!

В обідній залі тим часом стало вільніше – всі, хто прагнув вийти, вирвалися надвір. Коло порога вовтузився, намагаючись підвестися, худорлявий торговець, пом'ятий у тисняві. Двері навстіж, знадвору чулися лайка та кінське іржання. Усередині встановилася відносна тиша: п'яні, сонні або найменш полохливі відвідувачі тихо сиділи попід стінами, а обережні – під столами.

Начальник варті кинувся приводити до тями товаришів. Першим заворушився й сів молодий; очі його дивилися в різні боки. Похмурий застогнав і вхопився долонею за край стола:

– Що це...

– Магія, – уривчасто кинув начальник патруля, і окуляри підстрибнули в нього на носі.

– Яка ганьба, – пробурмотів молодий, обмацуючи голову.

– Де маг? – прохрипів похмурий.

Злий сів на лаву й узяв у руки гарячий кухоль. Настій на травах був, мабуть, занадто солодкий. Однак зігрівав чудово.

Проводир варті чітко оглянув зал. Злий зустрівся з ним очима, на мить зазирнув за скельця окулярів, вражений силою й витримкою цієї людини, – проводир єдиний у залі здолав магію. Зберіг розум.

«Я теж здолав, – негайно ж подумав Злий. – Але в мене не було з собою меча, я не тримав зброї в руках чи на поясі. Цікаво, що було б, якби я носив меча

відкрито, як вартові? Кинувся б на проводиря, щоб зарубати?»

Його знайомий, дивний злодій, засовався на лаві. Проводир варти уважно його розглядав.

– Проклятий день, – похмурий вартовий насилу підвівся. – Утік наш маг, шукай вітру в полі...

Нервово заіржав кінь під вікном.

– Знайдемо, – крізь зуби пообіцяв молодий.

І поклав руку на плече проводиреві. Той здригнувся й нарешті відірвав погляд од дивного злодія.

– Доповісти треба. Далеко не втече...

Вони вийшли, тупаючи чобітьми, на ходу ховаючи зброю.

Худий пом'ятий торговець, який щойно підвівся на ноги, відсахнувся з їхнього шляху. Злий виразно почув, як видихнув його знайомий злодій – наче людина, що довго не дихала.

* * *

Люди охоче вірять у погане. Дехто, звісно, говоритиме, що злостивий маг зачарував заступників – але віритимуть тому, хто розповість правду: «заступники» напилися в трактирі, оголили мечі, налякали людей і трохи не повбивали одне одного.

Ріпка почувався чудово. Страх, що охопив його від погляду з-під окулярів, був інший, ніж страх на ярмарку. Другий був страхом блохи, незначного створіння, зачепленого подихом влади. Перший – шляхетним страхом бунтівника за мить до загибелі. І цей гідний страх вимив з Ріпчиної душі сліди блошиного жалюгідного жаху.

А потім, коли «заступники» подалися доганяти примару – то й страху не стало. Ріпка, ще кілька годин тому невдаха й боягуз, подивився на себе іншими очима.

Маг, казали вони. Це про нього, про Ріпку. Нехай уся його магія в клапті тканини та ще в деяких брязкальцях – він маг, і про нього складатимуть пісні. Ріпка мружився, відчуваючи, як почуття значущості розпирає його зсередини, гріє живіт і наповнює горло.

На гостинному дворі все стихло. Перев'язали ганчірками кухарчуків. Попрощалися з тими, хто їхав, постелили тим, хто ризикнув залишитися на ніч, і в просторій обідній залі почулося хропіння: кімнат на другому поверсі було мало, і подорожні, якщо вони не були зніженими дамами чи дуже багатими купцями, ночували по-простому, на підлозі.

Ріпка лежав, обнявши свій схудлий мішок, а поруч, на відстані руки, лежав хлопець і обіймав меч. І ніхто в цілому дворі не знав, що то в нього за меч. А може, і в світі.

Дощ ущух. За вікном світало.

Ріпка нечутно встав і пішов до дверей – ніби до вітру.

Вирушаючи на ярмарок, він улаштував тимчасову схованку неподалік роздоріжжя, за півгодини їзди від гостинного двору.

* * *

– У вас буде мало часу. Кілька місцевих днів.

– Так, капітане.

– Доведеться вступити в контакт з аборигенами. Текст відпрацьовано лінгвістом і психологом. Вам доведеться відтворити його самостійно, дослівно, включаючи інтонації.

– Так.

- Знайдіть торговельний майдан або велике житлове приміщення. Текст приблизно такий: «Обіцяю велику нагороду всякому, хто вкаже дитину чоловічої статі, яка з'явилася шістнадцять обертів навколо світила тому, без батьків, у розбитому небесному приладі».

- Я надіюсь, капітане, що текст вивірений і збалансований.

- Це найкраще, що ми могли зробити. Ще: в очах аборигенів ви не повинні здаватися слабкими чи нерішучими. Якщо вони відмовляться відповідати – продемонструйте їм силу.

- Так, капітане.

* * *

- Продай мені свого меча.

Злий здивовано обернувся.

Дивний злодій вийшов з трактиру над ранок, та незабаром повернувся – до його мокрих чобіт прилипла глиця. Дивний злодій майже силоміць пригостив Злого сніданком і нав'язався в супутники, хоч Злий був піший, а злодій мав коня. Злий підсвідомо відчував задум, хворобливу цікавість з боку злодія, і був упевнений: ще до полудня супутник пояснить, що йому треба.

Так і сталося. Вони йшли поруч, супутник вів за повід свого коня з поклажею. Злий мовчки відзначив, що поклажі додалося.

Потім злодій запропонував звернути з дороги на непримітну стежинку в лісі й, щойно вони опинилися в лісі самі, заговорив про меч. Злий не здивувався – він раз у раз ловив погляд супутника на своєму згортку.

- Продай мені меча, добре заплачу.

- Не продається, – Злий усміхнувся.

– Дурню, тебе за нього заріжуть. Або заарештують. Не годиться хлопчиськові швендяти по дорогах з таким мечем.

– А ти як знаєш, який він?

– Гарний, – злодій упевнено кивнув. – Хлопче, визнай: ця штука не для тебе.

– Мені його подарували, – Злий іще всміхався.

– Знаємо, як таке дарують, – злодій ощирився. – Помітили б – убили б разом з подарунком... Хлопче, поки я плачу за нього гроші – давай, погоджуйся.

Злий був вражений, як змінився його супутник відучора. З сірого дивного злодія перетворився на гостролицього, з блискучими очами розбійничка. Що його так змінило?

– Не погоджусь.

– Ну й дурний.

Злодій накинув повід коня на рогачку-сучок. Відстебнув від сідла довгий згорток, струснув мішковину й витяг зброю – простий клинок, які носять вартові-бідняки чи розбійники-відчайдухи. Учора ніякого меча в нього не було, подумав Злий. Одержав од спільників? Забрав зі схованки?

– Я майстер-мечник, – повідомив злодій. Перехопив меча лівою рукою, права тим часом пірнула в добре знайомий Злому мішок, і на мізинці наче сам собою з'явився перстень з бірюзовим каменем. – А ти? Доведи, що ти гідний носити зброю!

Злий легко – позначилися багатоденні тренування – визволив свій меч із завоїв. Помітив, як загорілися в злодія очі, коли той побачив, що це за клинок. Злодій геть не був схожий на майстра-мечника – але коли став у стійку, підняв зброю й рушив на Злого, той зрозумів з його рухів: супутник не збрехав.

Злий позадкував. Земля під ногами не була ані рівна, ні тверда. Глиця ввібрала всю вологу довгої зливи. Розійтися було ніде – сосни обступали вузьку стежку,

мов цікаві глядачі.

Меч закрутився в правій злодієвій руці, та так, що завило під клинком вологе повітря. Злий був неприємно вражений: ця людина не повинна так поводитися зі зброєю. Несподівана сила й спритність не поєднувалися з іншими його повадками. Це наче золота клямка в сільській убиральні; Злому, який умів бачити таємні зв'язки, протириччя різало очі.

– Не хочу тебе поранити, – злодій наступав. – Віддай мені меча. Я дам тобі грошей... трохи.

Злий задкував, виставивши перед собою зброю. Він багато разів перемагав полчища уявних ворогів, однак ніколи не виходив проти справжнього супротивника.

Злодій, здавалося, не знав втоми. Меч випишував у його руці вісімку, і було ясно, що він насправді не збирається ранити Злого, а хоче тільки налякати. Він добрий: міг би вбити в першу хвилину двобою, але не бажає зла впертому хлопцеві...

На мізинці його правої руки блискав камінь. Навіщо людині надівати перстень перед двобоєм на мечах? Та ще й на праву руку?!

– Я віддам тобі меча, – сказав Злий.

– Розумник. Поклади на землю.

Злодій клинок перестав обертатися. Злому стало холодно від розуміння – якщо я вмру, то прямо зараз, між цими двома миттями...

І він стрибнув уперед.

– Гей, щеня, покараю!

Злий щосили відкинув зброю супротивника вгору, пірнув під загрозливий зблиск сталі і дотягся до злодія – самим кінчиком меча.

* * *

Ріпка нічого не зрозумів. Щойно меч був легкий і рухався наче сам собою – і раптом рука одерев'яніла, й клинок потяг униз.

Потім бризнула кров. Ріпка бився без рукавичок; він подивився на свою руку й побачив, що мізинець висить на клаптику шкіри.

Клаптик обірвався, й мізинець полетів у потоптану глицю. Разом з ним полетів перстень.

Од вигляду крові перехопило дух. Хлопець стояв перед ним, піднявши меча.

– Помилуй...

Він випустив зброю. Кров хльостала, заливаючи весь світ, і Ріпка не бачив нічого, крім власної крові.

– Ти сам напросився, – після короткої паузи сказав хлопець. Голос його звучав рівно й зовсім спокійно.

– Помилуй...

– Та плювати мені на тебе. Живи.

Ріпка зрозумів, що стоїть на колінах, стискаючи праву руку лівою. Перстень пропав, закотившись у глицю, зате відрубаний палець валявся тут-таки, жахливо знайомий – і вже чужий.

– Ганчірку... Перетягти...

– Цю?

Ріпка повернув голову. Хлопець тримав його мішок в одній руці, а в другій – вовняну тканину з візерунком «гусяча лапка».

– Ні! Тільки не...

Хлопець проникливо посміхнувся.

* * *

Цю ніч Злий знову провів у лісі й на самоті. Ночівля під кронами, у спокої та вогкості, була в сто разів миліша, ніж сон на гостинному дворі, в димній тисняві. Хоч, треба визнати, пригода вийшла неабияка.

Він допоміг невдатному злодієві перев'язати руку. Не торкнувся до його грошей, але відібрав – попри благання – вовняну тканину зі строкатим візерунком і перстень майстра-мечника. У злодієвому капшучі був ще якийсь мотлох, напевно, чарівний, добутий з гробниць, але Злий уважно його роздивився – і навіть у руки брати не схотів.

Добра штука цей перстень. Надіваєш на палець – і не потрібні тренування, не потрібний бойовий досвід, і не потрібна навіть відвага. Стаєш зачарованим бійцем, майстром-мечником, майже невразливим...

Майже.

«Половина безумців, які захочуть з тобою битися, виявляться не бійцями, а чаклунами-ледарями, які покладатимуться на чарівні предмети. Тому запам'ятай один прийом, який не раз урятує тобі життя...»

Злий чудово пам'ятав, де вичитав ці рядки. Давним-давно хтось, опинившись у безвихідній ситуації, розірвав навпіл сторінку з «Настанов мечника», третього тому. Половину сховав у пелюшках дитини чоловічої статі, підкинутої на східці притулку. Половину залишив собі, щоб колись, повернувшись, забрати з чужих рук свого сина й спадкоємця. Клапоть аркуша, вкладений у пелюшки, безславно пропав – найщільніший папір безсилий проти дитячої сечі. І коли через багато років напівбожевільний лицар з'явився з другою половиною сторінки – з нього тільки чемно посміялися. Лицар довго вдивлявся в обличчя хлопців, і багато хто навперейми намагався видати себе за його сина, проте батько нікого не визнав, плюнув, кинув зім'ятий папірець і пішов. А Злий підняв той папірець, м'ятий і жовтий од часу, сховав за пазуху й часом перечитував, і згоряв з цікавості: що ж

це за прийом, покликаний урятувати життя в битві проти мага?

І от довелось дізнатися...

У притулку багато хто вважав себе високошляхетним підкидьком і чекав, коли по нього з'явиться володар з чужих земель. Злий нікого не чекав. «Хоч би та сучка, твоя мати, підкинула тебе до нас на поріг, – говорили няньки. – А то покинула в лісі, наче стерво якесь. Воно й зрозуміло: погань ти й злюка, кому такий потрібний, і не блискай очима, якщо ти свої очі цінуєш».

Спогад прийшов і пішов. Злий глибоко зітхнув, повернувся на бік і викопав у землі неглибоку ямку. Поклав туди перстень майстра-мечника й засипав зверху глицею. Спи, дурна й непотрібна, нечесна й небезпечна річ.

Він уже засинав, коли на ясном небі яскраво спалахнула зірка. Злий протер очі й сів.

Ніколи ще зірки не опускалися так близько. Ця, жовта й сліпучо-яскрава, зависла над лісом й опустила вниз, наче руку, конус світла. Злий відчув дивне занепокоєння.

– Меч, – сказав він уголос. – Що їй тут треба?

Зірка згасла. А через кілька секунд здригнулася земля.

* * *

Ріпці ледве вистачило сили, щоб повернутись на гостинний двір. Тут він заплатив за кімнату (нечувані гроші!), і хазяйський син, мовчазний хлопець, заново перев'язав йому руку. Хазяйка принесла відвар, корисний для поранених, Ріпка випив до дна, і біль відступив.

Лежачи на грудкуватій перині, Ріпка дивувався мінливості долі. Був невдахою – став вершителем доль. Був вершителем – захотів більшого – втратив усе... Ні, не все, звісно. Пальця шкода. Але ж палець був найменший.

От чого справді шкода – то це тканини з візерунком «гусяча лапка». Скільки разів вона рятувала Ріпці життя на нічних небезпечних дорогах... Кляті «заступники», от підбурять же безневинну людину!

Він проспав майже добу – і прокинувся, коли внизу загуркотіли важкі кроки, й дивно, з незбагненним жахом, заіржали знадвору коні. Ріпці б залишитися в ліжку – та він, собі на біду, встав, вислизнув з кімнати й устиг добратися до середини сходів, що вели в обідню залу – коли вхідні двері розчинились...

* * *

Злий стежив за ними цілу ніч, ішов через Гульчин ліс, і вони його не бачили. Здається, вони взагалі не бачили в темряві.

З якої гробниці, з якої п'ятьми вилізли ці чудовиська? Злий бачив тільки, як вони піднялися з яру: п'ять однакових тварин, закованих у білу луску, з круглими напівпрозорими шоломами на головах. На шоломах не було прорізів, і незрозуміло, як ці істоти дихали.

Їхня луска легенько світилася в темряві, тому Злий не міг їх загубити, навіть сильно відставши. Вони йшли, наче солдати на ворожій території, наче мисливці на лігво звіра – кожний тримав наготові коротку товсту довбню. Вони не перемовлялися між собою й не обмінювалися жестами, але діяли напроцуд злагоджено. Іноді застигали, ніби до чогось прислухаючись, і Злого не покидало відчуття, що вони все-таки говорять, тільки нечутно. Як зірки.

Що вони шукали?

Вийшовши на шлях, вони прискорили ходу й рушили в бік селища. Злий, якого не покидало неприємне передчуття, ледь чи не біг, щоб не відстати. Він забув про обережність, і його могли помітити не раз і не двічі – але або тварини були підсліпуваті, або ?х не турбувало стеження.

Вони збиралися проминути трактир не зупиняючись, проте у дворі, за огорожею, дико заіржали коні. Злий ще ніколи не чув такого жаху в кінських голосах.

Тварини в лусці зупинились, нечутно порадилися і повернулися до воріт. Той, що йшов попереду, підняв свою довбню, й вона плюнула чи то вогнем, чи зоряним світлом.

Замкнені ворота розсипалися попелом. Злий уперше за довгий час по-справжньому злякався.

Вхідні двері в трактир не були замкнені. Злий дочекався, поки п'ятеро зайдуть, і, притискаючись до паркана, оббіг гостинний двір навколо. Напередодні він помітив, де тут чорний хід, що веде із заднього двору на кухню.

До моменту, коли Злий зазирнув у залу через величезну бочку, крики в трактирі стихли. Заціпенілі люди не могли й поворухнутися. Якщо це була магія, то дуже, дуже потужна; один з п'яти в лусці виступив уперед і зняв свій круглий шолом без прорізів.

Його лице виявилось майже людським, тільки шкіра відблискувала синім, а з носа стирчали якісь трубки. Він заговорив хрипким голосом, але ніхто в залі не розумів його слів.

Він говорив, здається, по-людськи. Проскакували зрозумілі слова: чоловічий. Поворот. Сонце. Але в цілому виходила нісенітниця: у шумі моря і то більше сенсу.

Істота в лусці підвищила голос. Вона чогось вимагала, але навіть Злий, який любив шаради й загадки, не міг збагнути, чого. Якби послухати його довше, годину чи дві; якби розібрати порядок звуків, Злий би зміг, мабуть, розгадати їхній сенс...

Істоті в лусці й без шолома увірвався терпець. Вона підняла свою довбню й випустила потік смертоносного зоряного світла нагору, у підставку для свічок під стелею, зроблену з вазового колеса. Зверху посипався попіл, дико закричали люди...

Чудова загадка, подумав Злий з жалем. Нам би поговорити... Шкода.

І він струснув, ніби позбуваючись пилу, пістряву вовняну тканину.

* * *

- «Усоте запитаю, ти ж промовч, стократ дорожче це мені...»

Навколо говорили багато й голосно. Наче дорога через Гульчин ліс з потаємної розбійницької стежки перетворилася на вулицю ярмаркового міста.

- Стократ дорожче це мені...

- Агов, хлопчику, що ти там бурмочеш?

Злий підняв голову. Дівчина років вісімнадцяти, огрядна й червонощока, дивилася на нього згори вниз, з воза.

- Ти там був? Га? На гостинному дворі, коли все сталося? Ти там був, сам бачив? А то ці всі брешуть... Уже трьох вислухала - усі розказують по-різному, уже й не вірю, що там справді були лісовики з круглими головами... Чи дракони? Були там дракони, га, малий?

- Були й дракони, - сказав Злий.

Дівчина сердито ощирилася:

- Робити нічого, тільки брехати, ге?

Навколо гостинного двору бушувала юрба. Люди прибували з кожною хвилиною. Очевидці розбіглися в паніці - зате зібралися гави, і тепер з вуст в уста гуляли, обростаючи подробицями, уривки чужих переказів.

- Хлопче, хлопче, в тебе попів на щоці... Ти справді там був?

- «Усоте запитаю, ти ж промовч, стократ дорожче це мені...»

- Ти що, головою поїхав, чи що? - дівчина розлютилася. - Що ти бурмочеш?

- Стократ дорожче це мені.

- Ти або намаханий, або зануда, - дівчина випросталась і підхопила віжки. - З дороги, бо переїду!

Він позадкував. Провів воза очима. Дівчина була симпатична.

- Гей ти... Стократ! - вона обернулася, махнула рукою вже без тіні злості. - А якщо я у себе в селі розкажу про драконів, мені повірять, як ти думаєш?

- Повірять, - він усміхнувся у відповідь і зненацька додав: - Хоч ти краще не спіши.

Та пізно: віз оддалявся, дівчина зверхньо покрикувала на піших, і чорна коса лежала на круглій спині поперек білої сорочки з широкими рукавами.

- Отже, Стократ, - сказав він, проводжаючи її очима. - Дякую. Гарне ім'я.

* * *

Пройда довго ходив навколо, придивлявся - явно не впізнавав Ріпку. Нарешті недовірливо підійшов.

- Ти чи не ти?

- Та я.

Навколо шумів ярмарок. Ріпка цього разу з'явився вчасно - на саме відкриття.

- Е-е... - Пройда співчутливо поклацав язиком. - Видно, тяжко було в гробниці? Тварюка якась на тебе вискочила, так? І, бачу, пальця одірвала?

- Та щось таке, - Ріпка знехотя кивнув сивою головою без єдиної чорної волосинки.

– Е-е... Приніс?

– Аякже.

– От молодець, – щиро похвалив Пройда. – Інші, знаєш, у ці гробниці далі порога не лізуть, вертаються в мокрих штанях. А ти... поважаю, одне слово.

* * *

Стократ сидів на березі, розклавши перед собою пістряву тканину, наче скатертину. У центрі шматка в «гусячу лапку» лежав великий камінь, схожий на ріпу без хвостика. Стократ знайшов його на березі: він був укритий мохом та дрібними тріщинами і, якщо придивитися, можна було уявити на ньому карту Світу.

Коло каменя рівно, в рядок, були розкладені речі, підібрані з попелу.

Оплавлений шматок металу з небаченим візерунком. Стократ точно знав, що візерунок має сенс, але знав і те, що прочитати його не зуміє.

Прозорий осколок шолома без прорізів. Коли істоти почали бахкати одне в одного зі своєї потужної зброї, їхні шоломи розсипалися осколками, наче горщики.

Пряжка чужого одягу. Єдиний зрозумілий предмет.

Ще оплавлені частини, закопчені уривки, шматочки мозаїки, яку не скласти слабким людським розумом. Істоти в лускатих костюмах, у прозорих шоломах, зі смертоносними довбнями в руках виявилися так само підвладні магії, як і звичайні міські стражники. Корячись рухові оцієї тканини, вони накиннулись одне на одного – і перетворилися на попіл...

Стократ подивився в небо. Зірки сяяли у височині, недоступні, незрушні. Ну чого їм заманулося воювати? Невже так тісно на небі?

Хто були істоти в прозорих шоломах? Що хотіли? Навіщо з'явилися?

– І нічого цього я ніколи не дізнаюся, – сказав він з гіркотою, завершуючи ланцюжок невисловлених і навіть не додуманих до кінця думок.

Він зав'язав тканину вузлом, куточок до куточка, й опустив у найглибший вир цього озера.

III

– Я ніколи не чула цієї історії, – сказала стара й поворошила ковінькою в багатті. – Дивно.

– Хіба ти знаєш усе, що колись відбувалося у Світі?

– Я не знаю всього, – вона була явно чимось стурбована. – Але... Добре, припустімо, очевидці були не особливо балакучі і не розповідали цієї історії іншим, і не переказували, придумуючи від себе, і збирачі знань з Високої Школи не записували її на папері й не передавали в архів... Твоя правда, всяке буває, історії втрачаються, але ми не про те говоримо...

Вона подивилася крізь багаття тривожно й вимогливо.

– Може, дівчинці пошити міцну сорочку? Надівати на неї кольчугу з легкої й міцної сталі, щоб ані гострий камінь, ані сучок...

– Восьмирічну дівчинку вбрати в кольчугу?

Стара закусила темну суху губу.

– Вона росте... Кольчуга не допоможе. Коли сама вона і всі навколо довідаються про неї правду...

– Оцього я й боюся, – сказав Стократ. – І кажу собі: краще я триматиму її під замком, ніж триматимуть інші, розважливі чи жорстокі, чи дурні, чи всі одразу. Краще я огортатиму її ватою, ніж володар Гран почне її палити й колоти, щоб

порахуватися з сусідами.

- Краще? – тихо запитала стара.

Стократ стис кулаки.

- А що робити? Ну що?!

І вони знов замовкли й мовчали дуже довго.

- Світ мерехтить, наче сонце на поверхні води, – сказала стара. – Струменіє, мов туман чи хиткий пісок. Раніше мені здавалося, що, осягаючи світ, усвідомлюючи закони й протиріччя, люди здатні зробити наше буття зрозумілим. Щільним, як тканина, твердим, як камінь. Певним, як зріз дерева. Тепер я в цьому не певна. Час витікає крізь пальці, життя закінчується... і закінчиться раніше, ніж Населений Світ.

- Тебе це радує?

- Лякає. Я збиралася після смерті проростати травною, струменіти водою, вити гнізда на гілках – я збиралася залишитися в Світі. І що тепер?

- Наш світ, може, й не найкращий, – сказав Стократ. – Але в ньому є... речі, які не повинні зникнути безслідно.

Стара мовчала й дивилася уважно.

- Це сталося за рік до того, як я вперше зустрів Світ і заснув під вресенем, – сказав Стократ. – Уже відгоріли пожежі в Лісовому Краю, але Виворіт був ще цілий... Світ ішов вісімнадцятий рік, вона жила під замком, але я не знав про це й тривожився про геть інші речі... Слухай.

Розділ третій

Мова

– Тепер покажіть, чого навчилися. Хто впорається найкраще, навчатиму далі, а іншим – до побачення. Йдіть сюди, перед усіма відкрито ганьбіться або хваліться, за заслуги й честь!

– Ага, за заслуги, – пробурмотів під ніс сумний Хвощ. – Ох, відчуваю, влаштує мені мати навчання...

Джміль мовчки вийшов на широкий поміст, з якого зазвичай повідомляли новини, а тепер тут було поставлено стола – широку дошку на двох діжках, у яку в'їлися плями від пивних і винних денець. Вервечкою підтяглися й стали коло стола шестеро хлопців од дванадцяти до шістнадцяти, котрі провчилися хто рік, хто півтора. Джміль найменше за всіх – вісім місяців.

– Готові? – учитель підвищив голос.

– Майстре, я язика обпік, – тихо сказав Пундик. – І ніс у мене шмаркатий. Нюх пропав.

– Іди. Навіщо ти мені зі шмаркатим носом.

– Майстре, я просто язика обпік...

– Ану, тихо всі!

Юрба, що оточувала поміст, притихла. Тут були друзі й родичі учнів, брати й сестри, сусіди й приятелі. Окремо, на винесеному з трактиру кріслі, сидів Очі-й-Вуха – особистий князівський радник. Він був літній і худорлявий, прізвисько приросло до нього намертво, і справжнього імені ніхто не пам'ятав.

Джмелевих матері й батька не було, зрозуміло, коло помосту. Там, далеко на перевалі, вони не можуть покинути трактир; Джміль зіщулився. Батько відпустив його вчитися з єдиною умовою: стати майстром, зробитися шанованою людиною в Макусі. Ремесло мовознавця батько не цінував, а от становище в суспільстві – дуже.

Усі ці вісім місяців Джміль не думав ні про що, крім навчання. Не гуляв на жодному сільському святі. Ні разу не просився додому, провідати рідних. Тіна, дочка хазяїна таверни, де Джмелеві дозволили жити, говорила: цей хлопець осягає мовознавство, як наречений наречену в першу шлюбну ніч. Джміль не міг судити щодо нареченої: він ще ні з ким не цілувався. Він учився, наче плив у стрімкій воді, боячись зупинитися, і ось доплив до випробування...

Аби не підвів язик.

На столі стояли рядком прості керамічні глечики з вузькими шийками. Учителю поманив пальцем високого Лопуха, найстаршого з учнів, уже дорослого:

– Який?

Вибирати не було й з чого – глечики, здавалось, були однакові, хіба що чистили їх у різний час і з різною ретельністю. Лопух тицьнув на той, що був з тріснутою ручкою. Майстер хлюпнув у склянку густої рідини гарбузового кольору.

– Куштуй.

Лопух глибоко зітхнув. Узяв склянку тремтячою рукою, підніс до губ, понюхав, роздимаючи ніздрі. Змочив рота; весь майдан затих.

Лопух ковтнув сміливіше. Роздмухуючи щоки, поганяв рідину в роті. На обличчі його було написано таке зусилля, ніби хлопець тягнув з болота вгрузлого по вуха віслюка.

– Ну? – майстер вирішив, що часу минуло досить.

– Рухається, – приречено сказав Лопух.

– Хто рухається?

– Можна ще покуштувати?

Майстер долив йому рідини з тієї самої посудини, хлопець набрав повний рот і так застиг. Дівчина, яка вважала себе Лопуховою нареченою, пробилася до

самого помосту й дивилася знизу вгору благальними очима.

Нарешті, Лопух шумно ковтнув.

– Ну? – рівним голосом повторив майстер.

– Іде, – пробелькотів хлопець, облизуючи губи. – Він іде. Крокує.

– Майже два роки тебе вчу, – сказав майстер з жалем. – Марна справа.

– Ні, майстре, я зрозумів – іде...

– Ідіот! Сенс послання – «Дорогу здолає той, хто зробить перший крок»! Йди, Лопуше, додому, не ганьби мене перед людьми!

Дівчина-наречена затулила долонями лице. Лопух переступив з ноги на ногу, ніби це так важливо – з правої чи з лівої робити перший крок – і пішов назад, униз, з учнів мовознавця в наймити чи в лісоруби.

– Розуміти – річ важка, – майстер підвищив голос. – І не кожному це дано! Я казав і кажу: якщо таланту немає – дарма тільки мучитиметься й ганьбитиметься!

Усім своїм виглядом підтверджуючи жорстокі слова, Лопух нарешті зійшов з помосту. Джмелеві було його шкода – проте всі наперед знали, що Лопух не пройде випробування. Був він ледачий і до науки не здатний.

Майстер обернувся до наступного учня. Довготелесий світловолосий Латок довго вибирав посудину, щось бурмотів, затуляв долонею то праве око, то ліве. Нарешті тицьнув пальцем у глечик з самого краю стола. Майстер налив йому прозорої, мов джерельна вода, рідини.

Латок сьорбнув. Ще раз. Помовчав. Тупо всміхнувся:

– Нічого не зрозумів.

– Іди, – сухо сказав майстер, і Латок пішов, убгавши голову в плечі. Він був дивний хлопець: іноді на нього находило просвітлення, і він міг прочитати за смаком найскладніше послання. Але як щось упускав з самого початку – зразу здавався. От як тепер.

Джміль провів його очима. Потім подивився на решту глечиків. Що всередині? У напої, який дістався Лопухові, був вислів про дороги. Колір – гарбузовий, скоріше за все від квітки волосяниці, інгредієнта, що означає «зусилля», «подолання». А от повністю прозорий напій Латка, найімовірніше, містив заперечення, тому що частка «не» здебільшого відбиває колір рідини...

– Оце так ви їх вчите, – голосно сказала жінка в юрбі, і Джміль здригнувся. – Йолопами виставляєте, все вам не так. Навмисно, чи що?

Учитель, не зважаючи на крики з юрби, кивнув Пундикові:

– Вибирай.

Той вибрав швидко. Шморгнув носом, скрушно покивав головою, розглядаючи блідо-зелений уміст склянки:

– Учителю, я, напевно, і не зрозумію нічого. Язика обпік, нюх утратив...

Не такий безнадійний, як Лопух, і не такий легкодухий, як Латок, Пундик прийшов сюди, щоб учитися далі. Його голосіння були фальшиві. Він грав на публіку, заздалегідь готуючись сказати: я міг би в сто разів краще, та от язик... Він зробив усе, як учили: і долонею провів над склянкою, і приюхався справа наліво, а не навпаки, і рідини торкнувся спершу кінчиком язика, потім узяв на губи, і аж потім набрав повний рот.

– Дерево не бігає, а стоїть, – сказав упевнено.

– Яке дерево?

– Ялина... Чи ясен. Ясен стоїть і не тікає.

– Спробуй ще раз, – утомлено велів учитель.

Пундик напружився:

- Це через те, що я запаху не чую...

Він чхнув, щоб усі бачили, який він застуджений, і знову сьорбнув зі склянки. Зморщив лице, як від кислого:

- Ясен... перебуває неподалік.

- Наче й немає в тебе ні чуття, ні смаку, - учитель хмурнів на очах. - Сказано: ясен - не заець, від сокири не втече! Що ти мені верзеш, я ж на тебе сподівався!

- Це через те, що я...

- Тихо! Постій поки що... Ви двоє, вибирайте!

Дванадцятирічні близнюки Окра й Бик якийсь час були улюбленцями вчителя - язики вони мали на диво чутливі. Щоправда, в останні місяці майстер охолов до них, бо хлопці ухилялися від нудного й важкого навчання, як могли. Тепер, порушуючи правила, учитель налив їм у дві склянки з однієї сулії. Рідина була прозора.

- Собака, - перший сказав Окра.

- Собака, - луною відгукнувся Бик.

- Що - собака? - у майстра роздималися ніздрі.

- Не клич собаку, покусает, - без тіні сумніву випалив Окра.

- Не клич чужого собаку, - приспів Бик. - Покусает до крові!

- Брехати ви майстри, - учитель оглянув обох зі зневагою. - У посланні сказано: «Не називай собаку вівцею, а свиню коровою». Ідіть додому, обидва, бачити вас не можу... Ти! - він обернувся до Джміля так різко, що той підстрибнув. - Будеш пробувати, ще й далі мене ганьбити? Чи зразу підеш додому?

Юрба навколо шуміла дедалі впевненіше:

– Діти в чому винні? Що ти за вчитель такий! Боїшся, що учень заткне тебе за пояс? Тому й не вчиш? Ціну собі набиваєш? Негарно!

Багато хто, піднімаючи голос, навмисне повертався до крісла, де безпристрасно сидів Очі-й-Вуха: подивися, мовляв, донеси до князя, що за неподобство чинить тут майстер-мовознавець. Шум, у якому щораз ясніше проступала злість, добряче заважав Джмілеві, коли він узяв у тремтячі руки склянку з криваво-червоною рідиною.

Перше – запах. Нехай заповнить тебе зсередини. Ти все одно нічого не зрозумієш, зате настроїшся на потрібний лад... Ніколи не кажи, на що схожий запах. Не порівнюй ні з іжею, ні з квіткою, ні з глиною, ні з вигрібною ямою. Відпусти свій розум. Просто відчуй.

Кінець ознакомительного фрагмента.

Купить: <https://tn.knigapoisk.com/ru/marina-i-sergey-dyachenko/stokrat>

Текст предоставлен ООО «ИТ»

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию: [Купить](#)